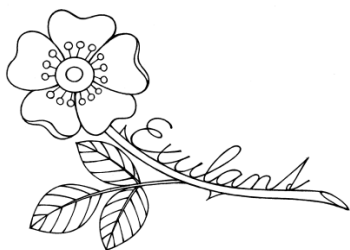

INFORMAČNÍ VĚSTNÍK č. 42 (2/2016)

zapsaného spolku

EXULANT

Vážení členové a přátelé spolku EXULANT, poslední dva roky se snažíme připomenout v našem věstníku příběhy týkající se událostí, k nimž došlo před sedmdesáti lety, tedy k příběhům návratu velké části potomků pobělohorských exulantů do vlasti otců.

Po nesnadném rozhodování jsme se rozhodli uspořádat letos k problematice migrace mezinárodní konferenci „Exulanti, vyhnanci a uprchlíci“. S výsledkem náročné přípravy se můžete seznámit na posledních stranách tohoto věstníku.

Na konferenci, která se koná ve dnech 14. až 16. října 2016 v Litomyšli srdečně zveme Vás i Vaše známé a přátele.

Musíme přiznat, že jsme nebyli příliš úspěšní při hledání zdrojů financování. Prozatím se zdá, že máme zajištěno 40 % nákladů konference, které poskytne Česko – německý fond budoucnosti. Ostatní naše žádosti na různé instituce o dotace a sponzorské dary zůstaly nevyslyšeny.

Obracíme se proto na Vás s prosbou, měli-li byste možnost zprostředkovat sponzorský dar nebo dotaci pro tento účel, dejte nám vědět na naši mailovou adresu.

Dovolujeme si k tomuto věstníku opět přiložit složenku s prosbou, že tentokrát nejde jen o příspěvek na činnost našeho sdružení resp. na vydávání věstníku, ale i na pokrytí nákladů konference. Prosíme, abyste na to pamatovali a děkujeme Vám.

Po celou dobu existence spolku EXULANT jsou jeho činnost a veškeré aktivity financovány pouze z dobrovolných příspěvků členů a příznivců. A je téměř neuvěřitelné, že více než dvacet let takto

fungujeme. Pokud chcete na naši činnost přispět, uvádíme opět i číslo účtu **209898309**, kód banky **0800**. Všem dárcům velice děkujeme i za malé částky.

Věříme, že konference bude důstojným příspěvkem k 70. výročí návratu potomků exulantů a že přispěje i k důkladnější reflexi jiných, aktuálních problémů.

Jan Bistranin

BOŽÍ DOPROVÁZENÍ

Text: 2. Kor.13,11: *Nakonec, bratři, a já dodávám: i sestry, žijte v radosti, napravujte své nedostatky, povzbuzujte se, buďte jednomyslní, pokojní a Bůh lásky a pokoje bude s vámi.*

Milé sestry a bratři, především mám radost, že opět můžeme být mezi vámi. Vzhledem k tomu, že jsme dopředu věděli, že váš bratr farář nepřijede, mohli jsme se lépe připravit. Vigilie – tato velikonoční bohoslužba má něco do sebe! Ale pojďme k textu. V Bibli najdeme i dopisy – ty do Korintu jsou dva a ani nevíme, komu byly určeny. Vzhledem k tomu, že jsou to dopisy dobré – se zachovaly. Napsal je apoštol Pavel a jsou určeny i nám!

„Řeknu vám, proč píše a proč jsem k vám přišel kázat“. Tak se apoštol představí. Všec-ko to dělám proto, abyste nabyli jistoty, že je nám Bůh nablízku. Hodně blízko. Blíž než si myslíme. Přišel, aby nás zachránil: od zlého, od života beze smyslu, od našich vlastních slabostí a posedlostí, od smrti. Kvůli tomu přišel. Lidé ho zabili, ale tím Boží vůli neponičili. Jenom způsobili, že vyšlo najevo, odkud člověk může čekat záchranu a odkud

ne. Záchrany se dočkáte od Kristova kříže – žádným fanatismem a kouzly, ale tak, že se k tomu kříži vypravíme a odtamtud se ohlédneme zpátky na to, kdo jsme a jací jsme.

A tak hledíme na své starosti a radosti, potíže i potěšení, minulost i budoucnost, hledíme na ně od Kristova kříže (protože právě tam Bůh ukázal, co je opravdu silné a co je naopak slaboučké) a díky tomu se na svůj úděl díváme s ujištěním, že Bůh je blízko – tak jak to vyjádřil Martin Luther: „Kristus vstoupil na nebesa, aby mohl být všem přítomen. Dokud byl na zemi, byl od nás vzdálený, ale nyní je nám blízko.“

Co z takového zjištění plyne? Pavel to v závěru svého dopisu shrnul zhruba takto: „Žijte v radosti, pracujte na sobě, podpírejte druhé a Bůh lásky a pokoje bude s vámi.“ Bůh bude s vámi. Ale ne ledajaký pánbíček trvale udržitelného úspěchu, krásy, mládí, sebestřednosti, koupěschopnosti, spotřeby až do bezvědomí, ale někdo jiný: Bůh lásky a pokoje, jenž tak nad námi drží ochrannou a žehnající ruku (starosti nás proto neopustí, ale nebudeme na ně sami). Bude s námi, a tak buďme pokojně a laskavě jeden s druhým.

Je nás na zemi sedm miliard, a to je jen maličký kousíček vesmíru, proč by se měl Bůh zajímat právě o mě nebo o vás, čtenáře Exulanta. O tom přemýšleli už kdysi ve starověku a zkoušeli na to najít odpověď. Třeba tak, že Kristus je hlava všeho stvoření a my se stáváme jeho tělem. Patříme mu! Mimochodem – každá část těla má svůj vlastní úkol, a tak je role jednoho každého z nás těžko zastupitelná. Potřebujeme se. Stále bychom si to měli opakovat – je to tak: druzí nás potřebují a my potřebujeme zase ty druhé. Ovšemže záleží na tom, nakolik to vidíme a zda jsme schopni tomu druhému vyjít vstříc!

Krok za krokem nás Bůh lásky a pokoje doprovází životem. To proto, aby nás chránil: od zlého, od života beze smyslu, od našich vlastních slabostí a posedlostí, od smrti. Co všechno to ještě bude znamenat, to nevíme, to zatím máme před sebou. Do té doby – tak jako on je s námi – buďme i my pokojně a laskavě jeden s druhým. Velikonoční zvěst

– o tom, že Kristus je živý – necht' nás provází a posiluje v našich životech. Amen

Modlitba: „Kristus praví: Byl jsem mrtev – a hle, živ jsem na věky věků. Mám klíče od smrti i hrobu“ (Zj. 1,18).

Ty, který máš klíče k životu, otevři naše srdce, abychom velikonoční zprávu přijali a spolehli se na ni. Odežň všechny chmury, všechno co nás děsí a co nám nahání strach. Otevři nás pro tu obrovskou radost ze svého vítězství nad smrtí a ďáblem a učiň nás pevnými ve víře, že se také tady na zemi zavřou brány pekla. Ty živý, veď svět k míru, naplň jásotem všechno stvoření, ať slaví život a vzdává ti chválu. Amen

Kázání bylo na velikonoční sobotu – slavnost Vigilie – součástí velikonoční bohoslužby v Českom Sele – Srbsko 26.3.2016; www.češko selo srbija. Část myšlenek vč. modlitby čerpána z: Zastav se na chvíli... biblické meditace na rok 2016, vydala ČCE. Farní sbor v Nosislavi 2015.

Petr Brodský

JERONÝM PRAŽSKÝ

V roce 2016 si připomeneme několik výročí. Vedle narození Karla IV. (14.5. 1316) je to především výročí Husova žáka, výtečného filozofa, skvělého řečníka, vášnivého diskutéra a brilantního myslitele Jeronýma Pražského. Ten následoval „ohnivý“ osud svého mistra o necelý rok později, 30. května 1416.

Jeronýmova pout' životem začala někdy kolem roku 1378, tedy přibližně v době, kdy zemřel král Karel IV. Byl to jeden z velkých předchůdců Jeronýma Pražského, Vojtěch Raňkův z Ježova, který promluvil na pohřbu velkého císaře, přičemž jej nazval „otcem vlasti“. Vojtěch Raňkův byl jedním z celé řady českých reformistů, kteří po dlouhá desetiletí zápasili za reformu církve (reformatio ecclesiae). S úctou na tomto místě vzpomeňme ohnivého kazatele rakouského původu Konráda Waldhausera, českého milovníka Bible a svatého přijímání Matěje z Janova, apokalyptického kazatele a křesťana starajícího se o mladé budoucí kazatele, ale i o padlé dívky a další hříšníky. Nezapomeňme ani na

souputníky či vrstevníky Jeronýma Pražského, Křišťana z Prachatic, Marka z Hradce, Jakoubka ze Stříbra, Matěje z Knína, ano i jeho pozdější odpůrce Štěpána z Pálče, Stanislava ze Znojma či Michala de Causis.

O Jeronýmově dětství toho mnoho nevíme. Narodil se na Novém Městě pražském, snad nedaleko kláštera Na Slovanech. Tomu by odpovídalo jméno, jež mu – pro nás neznámí rodiče – dali, Jeroným. Klášter na Slovanech byl proslulý pěstováním kultu sv. Jeronýma, překladatele Bible do latiny (tzv. Vulgata), oblíbeného světce Slovanů. Jeroným vychodil jednu ze škol, určených pro mladé chlapce, naučiv se číst a psát.

Také žákovská léta Jeronýmova jsou zahalena tajemstvím. Kde a jak začal Jeroným stoupat po schůdcích „věže vědění“, není známo. Možná, že svoji studijní dráhu začal jako malý žáček ve škammách tzv. *donatistů*. U zmíněných donatistů se Jeroným učil číst a psát, zde si osvojil základy latiny podle učebnice *Ars grammatica (Gramatika)* římského gramatika *Aelia Donata* (z. 380). Tím by zahájil studium tzv. *sedmi svobodných umění*, z nichž prvním je právě *gramatika*, znalost mluvení. Následuje *rétorika*, osvojení si výmluvnosti. Třetí je *dialektika*, zvaná též logika, která na základě přesných výkladů a postupů odlišuje pravdivé od nepravdivého. Gramatika, rétorika a dialektika tvoří první stupeň sedmi svobodných umění, zvané *trivium*, přičemž následuje vyšší stupeň sedméra svobodných umění, zvaný *quadrivium*. První z věd quadrivia je *aritmética*, umění počtářské. Následuje disciplína zvaná *hudba*, spočívající v osvojení si znalosti básní a písní. Předposlední ze sedmi věd se nazývá *geometrie*, umění měření a vyměřování. A vše uzavírá *astronomie*, obsahující zákony hvězd. Tato metoda etymologického výkladu sahá až ke stoické gramatické tradici *Lucia Aelia Stila* (z r. 74 př. Kr.).¹

Když si Jeroným osvojil základy latinské gramatiky, postoupil do vyšší třídy, kde mu bude oporou cvičebnice *Institutiones*

grammaticae (Základy gramatiky) římského učence *Prisciana z Kaisareie* (kolem r. 500). Tím uzavírá studium gramatiky.²

Na Jeronýma čeká studium dalších dvou částí *trivia*, tedy dialektika (logika) a rétorika. Garantem logiky byla autorita Aristotelova, patronem rétoriky byl Cicero.

Také předměty vyššího stupně studia, tzv. *quadrivia* mají své patrony. Aritmetiku zaštil Boëthius, hudbu (muziku) Priaga, geometrii Euklides a astronomii Ptolemaios.

Jako nadaný mladý muž se dostal na artistickou fakultu pražské univerzity, kde se stal přítelem a spolupracovníkem Husovým. Jako nadaný student byl, se značným přispěním Husovým, vyslán na studia do anglického Oxfordu. Zde od jara **1399 až do února 1401** nejen pilně studoval, ale také opisoval některé ze spisů muže, který zásadním způsobem ovlivnil myšlení a jednání českých reformátorů, Johna Wyclifa (+1384). Jeroným pořídil opis spisů *Dialog* a *Trialog*, a přispěl tak k šíření idejí velkého anglického reformátora, jehož ostatky římská církev nakonec nechala spálit, když už nemohla upálit živého „kacíře“.

Po svém návratu do Prahy se zde Jeroným pravděpodobně příliš dlouho nezdržel. Možná, že se ještě účastnil uvedení Jana Husa do funkce betlémského kazatele. Každopádně si jeho pozdější soudci mysleli o Jeronýmově pobytu v Praze své. Když byl totiž v Kostnici viněn z toho, že v roce **1403** přispěl k šíření wyclifských bludů po Praze a účastnil se vášnivých hádek se stoupenci římské ortodoxie, namítal, že byl v té době v Jeruzalémě. Podle některých indicií sem doprovázel šlechtice Filipa Loutu z Dědic. Pokud tomu tak skutečně bylo a Jeroným navštívil svatá místa, můžeme právě z tohoto dotyku svatých míst vyvozovat jeho zápal pro reformu církve. Přímá zkušenost s místy, po kterých kráčel Ježíš Kristus se svými prostými a chudými apoštoly musela ve srovnání s okázalým triumfalistickým chováním církve a jejich elit u Jeronýma zintenzivnit jeho „reformní apetit.“

¹ Více viz ISIDOR ze Sevilly. Etymologie I-III. Etymologie I-III. Překlad a poznámky Daniel Korte. Praha: Oikúmené 2000, Část: Etymologie I./2, s. 51

² ŠMAHEL, F. Jeroným Pražský. Praha: Svobodné slovo 1966, s. 18

Jeroným byl ducha neklidného a těkavého, a navíc usiloval o další vzdělávání. V letech 1404 – 1405 studuje na nejprestižnější evropské univerzitě, pařížské Sorbonně. I k tomuto studiu využije nadace založené Vojtěchem Raňkem z Ježova, z jejichž peněz bylo placeno studium mladých nadaných českých studentů. Podmínkou pro studium byl, vedle nadání, český původ studenta, jehož rodiče museli být také Češi (ne tedy např. česky hovořící Němci). Nutno však podotknout, že tento český středověký „nacionalismus“ má daleko k projevům nacionalismu vypjatého, obrozeneckého, či dokonce k nacionalismu extrémnímu! Poté, co se v r. 1405 Jeroným stal mistrem svobodných umění, dostane se do konfliktu s řadou pařížských mistrů. A z Paříže musí utéct. Jedním z důvodů jeho vášnivých sporů se svými protivníky bylo dobové ideové stanovisko Jeronýmovo, které můžeme nazvat do jisté míry wyclifským. V době Husa a Jeronýma byl v Evropě na ústupu starodávný filozofický směr, který vycházel ještě ze starého Platóna (Sókrata) a který se nazýval realizmus. Tento myšlenkový směr učí, že za viditelným světem jednotlivin (věcí, dějů, přírody) existuje ideální pravzorový svět, který mu předchází. Každá věc jednoho rodu má svůj dokonalý předobraz ve světě idejí. Např. dva stromy (jedle, hrušeň) se liší svými vlastnostmi (výška, barva, věk atp.), ale to, co je spojuje, je „stromovitost“, čili jejich spojená idea (realie). Tak je tomu např. i u člověka. Lidé se liší pohlavím, barvou pleti, biologickými a fyzickými znaky, ale jsou to „lidé“. Spojuje je tedy idea, kterou můžeme nazvat „lidství“.

Křesťané přibližně od konce 1. století po Kr. postupně přejali kompletní řecký filozofický aparát, a díky němu přetavili jednoduchou nekomplikovanou víru židovského muže Ježíše z Nazareta v poměrně sofistikovaný systém dogmat, věroučných článků a teologických stanovisek. Jen definice svaté trojice („Una substantia tres personae“, „Jedna podstata tři osoby“) nebo učení o dvou přirozenostech v Ježíši Kristu („Una persona duae naturae“, „Jedna osoba dvě přirozenosti“) stála církev mnoho úsilí a léta disputací a vášnivých půtek.

Jeroným, skvělý učitel, chtěl poměrně složitě teologické otázky přiblížit především studentům. Využil k tomu jím sestavený „štit víry“, který sice nebyl zcela originálním nápadem, ale jeho struktura byla originálně řešena. Jak tedy Jeroným ve vysvětlení otázky svaté Trojice postupoval? Jednoduše! Teologické dogma hovoří o podstatě, tedy substanti, která je vlastní všem třem osobám svaté Trojice (Otec, Syn, Duch svatý). Podstatou svaté trojice je tedy Bůh sám o sobě. Ovšem jak vysvětlit „tajemství“ (mysterion), že na jedné straně se svatá Trojice skládá ze tří osob, které jsou sice jedinečné, ale přesto netvoří tři na sobě nezávislé subjekty? Jeroným dal studentům poměrně jednoduchý příklad. Místo podstaty „Bůh“, si představme podstatu „voda“. Ta je podstatou různých podob vody, např. ledu, sněhu a deště. Tak, jako dešť je voda, led je voda, sníh je voda, tak neplatí, že jednotlivý projev vody je totožný s jiným projevem vody. Prostě dešť je voda, ale není to led. Led je voda, ale není to sníh. Sníh je voda, ale není to dešť. „*Nix, glacies, pluvia – tria nomina, rest tamen una. Sic in personis tribus Deus est tamen unus: est pater, est natus procedens, hinc quoque flatus.* („Sníh, led, dešť. Tři jména, přesto jedna věc. Tak i ve třech osobách je přesto jediný Bůh: jako otec, jako zrozený, který se zjevuje, a z něho vzešlý duch.“)

Jeronýmovo vysvětlení je vlastně skvělé. A pro studenty je pochopitelné právě proto, že vysvětluje složité teoretické dogma na základě prvků viditelných v přírodě. Místo vděku se však Jeroným dočkal obvinění z nepřiměřeného přirovnávání svaté Trojice (stvořitelské moci) k přírodě (ke stvoření). Obvinění z tohoto typu panteizmu se stalo i součástí obvinění Jeronýma v Kostnici.

Je třeba doplnit informaci, že oproti platonizujícímu filozofickému realizmu se vzedmul v době scholastiky odpor a na popularitě získal směr nazvaný nominalismus (nomen – jméno). Tento směr vychází z Platónova žáka Aristotela a je vůči existenci idejí (realií, univerzálií) velmi skeptický. Část nominalistů namítá, že o idejích nelze nic vědět (Vilém Occam), část jich pak existenci idejí odmítá

zcela (Siger z Brabanut). Ať tak či onak, platonský realizmus a aristotelský nominalismus se střetly v plné míře v průběhu 13. – 15. století. Z tohoto zápasu vyšel vítězně vůči idejím skeptický a mnohé pochybnosti do teologie přinášející nominalismus.

Vraťme se však k Jeronýmovi. Ten prchá před rozhořčenými oponenty z Paříže, ale nevrací se do bezpečí Prahy, jak bychom snad očekávali. Odchází na univerzitu v **Kolíně nad Rýnem**, kde získává další magisterský gradus. Pokračuje do dalšího univerzitního města, **Heidelbergu**, kde si svůj studijní úspěch zopakuje. Nebyl by to však Jeroným, aby nevzbudil bouře nevole. Jeho wyclifské, platonismem prosycené realistické názory jej uvrhnou do víru sporů s heidelberskými univerzitními mistry-nominalisty. Když pak prudký Jeroným v jedné z debat urazí významné osobnosti heidelberské univerzity a nominalizmu (jakkoli osobnosti již mrtvé), Viléma Occama, Jana Buridana a Marsilia z Inghen, rozhodnou se jeho odpůrci, že jej poženou k soudu. Jeroným na nic nečeká a prchá.

V letech **1407-1409** se Jeroným na půdě pražské univerzity vrhá do zápasu proti českým a německým protivníkům z řad nominalistů. Je to právě on, kdo vede studentské rebelie, posměšné průvody a spolu s Husem připraví půdu pro královu ofenzívu vedenou proti arcibiskupu Zbyňku Zajíci z Hazenburka. Když Václav IV. vydá na začátku roku 1409 Dekret kutnohorský a v květnu téhož roku na protest proti tomu opouští několik set studentů a učitelů pražskou univerzitu, je zřejmé, že arcibiskupovo křídlo, podporované cizími univerzitními mistry, studenty či obchodníky, je poraženo. Sám arcibiskup docílí ještě spálení Wyclifových spisů na dvoře arcibiskupského paláce v červenci 1410, ale pod silicím tlakem českých reformních sil a krále Václava nakonec uprchne z Prahy. Směřuje pod ochranu krále Zikmunda. Cestou k němu však v září 1411 v Prešpurku umírá.

Jeroným Pražský opět pendluje po Evropě. V březnu **1410** se objeví v Budě, kde před pobaveným králem Zikmundem a šokovanými preláty přednese kázání, v němž

nabádá světskou moc (Zikmunda), aby neváhal zabavit statky zpronevěřilé moci duchovní (církvi). Tento wyclifismem prosycený názor vynese Jeronýmovi domácí vězení u ostřihomského biskupa Jana Kaniszy. Když byl Jeroným po pár dnech milostivě propuštěn, odchází do Vídně. Zde nejenomže způsobil rozruch, ale byl pro své názory dokonce vyšetřován a musel čelit podezření, že hlásá mnohé Wyclifovy bludné články. Svým přátelům v Praze sice v dopise napíše vznešené heslo „*Nebezpečím pohrdati a jít jemu vstříc*“, ale ve chvíli, kdy je jasné, že tentokrát neodejde bez trestu, se z Vídně vytratí. Nebyl by to on, aby si neodpustil provokaci. Z bezpečí moravského hradu Bítova poslal posměšný dopis pasovskému oficiálovi Ondřeji z Grillenberku, kde vysvětluje, že si nehodlal nechat četnými protivníky „*zválcovati hřbet*“. Mimo jiné jej a další soudce pozval do Prahy, kde – jak říká – je ochoten pokračovat v započaté soudní při.

1412 – protiodpustkové bouře v Praze, maškarní průvody, kázání Husova, poprava Martina, Jana a Staška.

V letech **1410 – 1413** jsou Jeronýmovi přičítány i konflikty fyzické povahy. Měl napadat mnichy či kněze, kteří tupili Wyclifa či Husa. Ostře se vymezoval vůči prodavačům odpustků, jež měl se skupinami studentů nahánět po jižních Čechách. Také prý rozmetal ostatky svatých, jež byly skandálním způsobem prodávány v Praze místními karmelitány. Ba dokonce měl výkaly znečistit krucifix v jednom z kostelů a jiné k tomu nabádat. Jindy ohrožoval nožem své kritiky a neváhal prý ani „*jít daleko pro facku*“. Ať tomu bylo jakkoli, získal Jeroným pověst nejenom vášnivého diskutéra, ale i násilníka a rváče.

Korunu své pověsti nasadil Jeroným v r. **1413**, kdy nejprve doputoval na dvůr polského krále Vladislava Jagella (Krakov), aby posléze navštívil i jeho bratra, litevského velkoknížete Vitolda. „...*v Krakově překvapil všechny, když, objeviv se jednoho dne v rouše mistra se svou krásnou černou bradou, druhý den přišel bezvousý jako dvořan, v nádherné rudé sukni, zdobené šedivou kožesinou, oslňuje již svým zevnějškem. Několik dní*

pobytu stačilo mu, aby vzbudil pohnutí v lidu i kněžstvu, před tím prý neslýchané.“ Nevíme přesně, jako úlohu zde sehrál; zdali to byla jeho touha poznat ortodoxní ritus, či zdali neměl politické zadání od krále Václava. Nutno říci, že krakovský biskup Vojtěch Jastrziebec utrousil na adresu Jeronýma ironickou poznámku: „...naše země zdá se být dosud vyprahlá, aby přijala sémě a vydala plod, protože prostý lid nemůže pochopit učení tak velkého filosofa, a tím méně země litevské a ruské...“ Nezapomínejme na to, že Litevci a Poláci bojovali proti Řádu německých rytířů a jednotky Václava IV. (či některých z jeho šlechticů, např. pana Jana Lacka z Kravař) mohly být vítanou posilou. Každopádně si Jeroným na Litvě neodpustil velkou provokaci. Když před město Vitebsk přišly Vitolda přivítat dvě procesí (římské a ortodoxní) Jeroným si prý vybral procesí řeckých křesťanů. Měl se také klanět ikonám a ve městě Pskov prý vstoupil do kostela ortodoxních křesťanů, ba co hůře, měl zde přijímat svátost eucharistie. To se ovšem jeví jako pomluva ze strany nepřátel, neboť v případě přijímání z rukou ortodoxního kněze by Jeroným de facto konvertoval k řeckému křesťanství.

Všechny výše zmíněné Jeronýmovy aktivity a úlety mu nepřátelé spočítali během jeho procesu na kostnickém koncili. Sem Jeroným přišel, aby povzbudil svého přítele Husa, vězněného a souzeného pro těžký wyclifismus. Na počátku dubna 1415 v Kostnici za pomoci Petra z Mladoňovi vyvěsil Jeroným různé výzvy, ale když brzy pochopil, že mu hrozí zatčení, stáhl se za brány Kostnice a hned na to se rozhodl vrátit se do Čech. Těsně u českých hranic, v malém městečku Hirschau, se nechal pohostit a neodpustil si ironické a dehonestující urážky koncilních otců i koncilu samotného. Někdo z přítomných ostražitých kleriků jej udal a milého Jeronýma zatkl sulzbašský rychtář Teyndorfer. Necelý měsíc jej bude držet ve vězení, aby jej posléze na počátku května vydal koncilu. Falckrabě Ludvík jej s okázalou pompou a v řetězech povede městem a v jednom z kostelů na něj čekají všichni

jeho potupení protivníci. Zástupci univerzity pařížské, kolínské, heidelberské, vídeňské, ale i vysocí preláti, kteří jej hned zpočátku takřka ukřičí k smrti. Jeroným je uvržen do věže svatého Pavla a je upoután do klády, takže první dny mu hrozí smrt, ovšem vyžádaného zpovědníka nedostane.

Dne **6. července** umírá na hranici mistr Jan Hus. Causa reformationis ecclesiae se však táhne, neboť papež Jan XXIII. prchl z koncilu již v březnu a rozhádané koncilní národy Italů, Angličanů, Francouzů, Němců a Španělů nejsou schopny dotáhnout reformu církve do konce. I proto přijde opět na pořad dne causa fide, tedy proces s dalším z českých kacířů. Jeroným se ocitá pod obrovským tlakem, kterému nakonec neodolá a **11. září 1415** odvolá učení Husovo i Wyclifovo: „*Mimoto, aby bylo všem jasno, jaké byly příčiny toho, že jsem byl považován za stoupence a přívržence řečeného zemřelého Jana Husa, sděluji tímto, že když jsem ho mnohokrát slyšel při kázáních a přednáškách, uvěřil jsem, že je to dobrý člověk a že se v ničem neprotiví tradicím svaté matky církve a svatých učitelů, naopak když mi byly nedávno v tomto městě předloženy články jím hájené a tímto svatým koncilem odsouzené, nevěřil jsem na první pohled, že jsou jeho, ale ne v té formě.*“ „*Když mi pak byly ukázány, psané jeho vlastním rukopisem, který znám tak dobře jako svůj vlastní, shledal jsem, že všechny řečené články a každý z nich byly sepsány v té formě, v jaké byly odsouzeny. Proto jsem pochopil a chápu, že on i jeho učení bylo i s přívrženci svatým koncilem odsouzeno a odmítnuto jako kacířské a nesmyslné.*“; pak napíše kající dopisy českému králi i všem českým stoupencům Husovým a vydá se na milost a nemilost koncilu. Jeho nepřátelé však udělají chybu. Příliš tlačí na pilu. Zejména Štěpán Pálec, Michal de Causis či Jan Náz, kteří dokonce obviní některé kardinály z toho, že přijali úplatek od krále Václava IV. za to, aby nehnali Jeronýma na hranici.

Jeroným je nucen odpovídat „Sic et non“ (Ano či ne) a vzepře se. **23. května 1416** prochází novými výslechy. Jsou mu za vinu

kladeny desítky bludných Wyclifových a Husových článků. Protože na všechny nestihne odpovědět, může vypovídat ještě **26. května**. A toho dne dostane konečně prostor ke svému veřejnému vystoupení. A pojme jej velkolepě. Ve skvělé řeči připomene oběti Sókrata, Seneky, židovských proroků, Ježíše Krista, křesťanských mučedníků a položí si otázku, proč by neměl trpět jako Kristus. Pak se opět přihlásí k učení Husa a Wyclifa a vyzná, že je zapřel ze zbabělosti, ze strachu z ohně. Křik ve shromáždění byl veliký. Bylo jasné, že soud přikročí k uložení trestu nejvyššího.

Jeroným byl dne **30. 5. 1416** vyveden na místo, kde před necelým rokem byl upálen Jan Hus. U Poggia si nelze nevšimnout obdivu vůči Jeronýmovi: „*S jasným čelem a veselou tváří šel ke smrti, nelekaje se ani ohně, ani muk, ani zahynutí. Nikdy žádný ze stoiků nepodstoupil smrti tak stálou myslí a srdcem zmužilým, jako tento jí žádati se zdál.*“

Pogius pokračuje: „*Když přišel na popraviště, sám se svlékl ze šatů, padl na kolena, modlil se před kolem, k němuž nahý přivázán byl mokřými provazy a řetězem; potom obložili ho dřívím ne drobným, ale obhroubným až do prsou, slámy mezi ně nakladše. Jakž dříví hořeti počalo, jal se zpívati píseň, kterouž mu sotva oheň a dým přetrhl. To pak bylo největší znamení stálosti myslí, že když kat zezadu chtěl zapáliti oheň, aby ho neviděl, on „sem přístup“, dí, „a zapal přede mnou“; nechť bych se bál ohně tvého, byl bych sem se nedostal.*“

Tak jako Hus i Jeroným na hranici zpíval, tentokrát „*Do tvých rukou, Pane, poroučím svou duši.*“ Sotva dozpíval, cítil již velký žár a podle Mladoňovicova pašijního vyprávění měl říci: „*Pane Bože, Otče všemohoucí, slituj se nade mnou a odpusť mi mé hříchy, protože ty víš, že jsem upřímně miloval tvou pravdu.*“ A tehdy udusil silný oheň jeho hlas, takže ho dál nebylo slyšet, ale stále rychle pohyboval ústy, jakoby rychle k sobě mluvil nebo se modlil. Když však oheň opálil téměř celé jeho tělo kolem dokola spolu s vousem, tehdy se na celém jeho těle objevovaly následkem spálení jakési veliké puchýře zvící vejce. On však stále silně pohyboval hlavou

a ústy téměř čtvrt hodiny. Tak hořel, a ponevadž byl velmi silné konstituce, zůstával v ohni za velikého utrpení živ tak dlouho, co by člověk mohl dojít volně od sv. Klimenta po mostě ke kostelu Panny Marie.“

Dejme ještě jednou slovo i Poggiovi: „*Tímto způsobem zahynul muž nadmíru znamenitý. Díval jsem se na skonání jeho, spatřil jsem vše, co se dalo. Budťo že nevěra nebo neústupnost u příčině byla, věru muž ten umřel vždy co pravý filosof!*“

Martin Chadima

KAREL IV. TROCHU JINAK

V měsíci květnu vyvrcholila řada akcí, které měly připomenout 700. výročí narození českého krále Karla IV. Tento náš panovník poutá trvalý zájem i po těch sedmi stoletích, která uplynula od jeho narození. Byli to Němci, kteří o něm řekli, že je jim otčímem, zatímco Čechům je otcem. Učený Mistr Vojtěch Raňkův z Ježova ho ve své řeči nad jeho rakví nazval Otcem vlasti a my Češi jsme ho z řady vynikajících historických i současných osobností postavili v anketě z roku 2005 na první místo s titulem Největší Čech. A to už něco vypovídá o vztahu Karla IV. k Čechům a naopak o našem vztahu ke králi, který svou velikostí a významem převýšil své předchůdce, krále z dynastie Přemyslovců.

Z pohledu víry bychom mohli o králi Karlovi IV. současným jazykem říct, že byl praktikujícím katolíkem, který svou víru podle dobových zpráv myslel upřímně; a také ji všemi prostředky hájil. V jeho době a v jeho mocenském postavení českého krále a římského císaře to ani jinak nebylo možné. Upřímnost jeho víry lze doložit i jednou epizodou z jeho života. Karel dodržoval postní předpisy. A tehdy se postil právě v den, kdy ho jeho nepřátelé chtěli zavraždit otráveným pokrmem. To, že ten den nejedl, mu zachránilo život. Za povšimnutí stojí jeho zaujetí, s kterým shromažďoval relikvie a pak jeho vztah úcty k zemskému patronovi Václavovi. Toto uctívání se patrně praktikovalo i v jeho rodině. Jeho dcera, princezna Anna (1366), která se provdala za anglického krále Richarda II.,

přináší s sebou tuto legendu o svatém Václavovi až do Anglie. Je zajímavé, že v tomto prostředí na jejím základě vzniká koleda o dobrém králi Václavovi, kterou studenti zpívají o vánocích, a to až do dnešních dnů. Karel byl také iniciátorem řady sakrálních staveb, z nichž nejvýznamnější je Svatovítský chrám. V tomto výčtu by bylo možné pokračovat. Ale z pohledu nás křesťanů se pokusme přeměřovat náš zájem na Karlův vztah k vyznavačům jiné víry, který se obvykle zmiňuje jen okrajově nebo se o něm cudně mlčí.

Valdenští: Ve 13. a 14. století se ze západní Evropy šíří do českých zemí hnutí valdenských. To má svůj počátek v jižní Francii v Lyonu ve druhé polovině 12. století, kde je bohatý kupec Valdés zasažen poselstvím evangelia. V jeho životě dochází k hluboké proměně. Nechává přeložit Bibli do lidového jazyka a studuje Písmo. Tím získává kritický pohled na poměry, které panovaly v tehdejší církvi. O tomto svém poznání vydává ve svém okolí živé svědectví. Získává tím další stoupence, kteří jsou mu duchovně blízcí. Z toho pak vzniká laické hnutí. Valdés sám, aby dokázal, že svou víru myslí naprosto upřímně, se vzdává svého majetku a dalších záruk. Toto laické hnutí pak předává své poselství ve svém okolí; kázání valdenských kladou důraz na pokání a chudobu. Podle nich by církev měla být chudá tak, jako byla ve svých počátcích. Toto hnutí nejprve zasahuje jižní Francii a severní Itálii. Později se šíří celou Evropou. Valdenští tím, že káží, si podle tehdejší církve osobují právo, které jim nenáleží. Kázat tehdy Boží slovo mohl pouze ten, komu církev k tomu udělila biskupské nebo kněžské svěcení. Valdés a jeho první stoupenci se tak stávají pocestným obecnstvím kazatelů evangelia i proti vůli tehdejší církve. Jejich společenství nemělo instituční charakter. Neměli v úmyslu být církvi proti církvi. Evangelijní kvas měl prostoupit celé těsto. V zemích, kde se usídlili, založili rodné krby, kde se valdenské zásady předávaly z otce na syna. Tato společenství pravidelně navštěvovali cestující kazatelé. Valdézovi první druzi byli přesvědčeni, že tvoří

pospolitost apoštolských kazatelů uvnitř obecné církve. Ve středověku se evangelium šířilo mnohem více kázaným slovem, než prostřednictvím psaných textů. Krvavé pronásledování, které dolehlo na valdenské, je záhy oddělilo od tehdejší oficiální církve.

V českých zemích se valdenské hnutí nejprve šíří v pohraničních oblastech, ve kterých žili němečtí kolonisté. Inkvizice je tak intenzivní, že jsou brzy zaplněna tehdy dostupná vězení. Papežové Benedikt XII. a později Kliment VI. žádají české pány, aby dali k dispozici svá vězení. Karel IV. v tomto duchu pokračuje a dává do svého zákonodárného programu pro české země z roku 1350 několik paragrafů, které měly zajistit likvidaci hereze a znemožnit její další šíření. Na to v roce 1369 vydal následující císařské nařízení schválené papežem Urbanem V.: „Ve smyslu kanonických sankcí nebudiž dovolováno laikům obojího pohlaví užívat žádných knih, přeložených do lidových jazyků z Písma svatého.“

První pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic (1344 – 1364) zřizuje v tomto duchu stálý inkviziční soud. Je smutné, že Karel IV. uvedl svou českou a evropskou politiku do souladu s avignonským papežstvím natolik, že země Koruny české v době jeho vlády prosluly jako tvrz katolického pravověří. Vrcholu bylo dosaženo v tom, že bylo možné zneužívat zpovědní tajemství k udání a obvinění vlastní manželky či manžela. Historik Alexander Patschovsky, důsledně se zabývající inkvizičními procesy ve 14. století v Čechách, napsal: „V Čechách té doby nebylo místa a dne, kde a kdy by inkvizice nevyšlýchala, neodsuzovala a neupalovala osoby podezřelé z kacířství.“ Inkvizice byla zajímavá i z důvodu materiálního prospěchu. Inkvizitorům patřila třetina a světské vrchnosti veškerý zbývající majetek, který patřil odsouzeným heretikům.

Židé: Ti byli poddanými krále a z toho jim vyplývala povinnost být služebníky královské komory. Na základě toho si král oboval nárok, dát je do zástavy. K tomu skutečně došlo ve Frankfurtu v roce 1349. Karel IV. tehdy dal za patřičný finanční obnos

místní Židy do zástavy představitelům města. Když si tito představitelé přišli vybrat svou zástavu a zabavit židovský majetek, Židé raději své domy zapálili a dobrovolně v nich uhořeli.

Podobným způsobem se král choval i ve svém milovaném Norimberku, který rád navštěvoval a měl zde i svůj hrad. V tomto městě král věnoval markraběti Ludvíku Braniborskému „tři domy nejlepších Židů brzy po tom, až budou pobiti.“ Karel IV. dovolil zabrat židovský majetek a současně dal najevo, že připravované zavraždění majitelů domů nebude trestat.

Dalšího svévolného činu se král dopustil v Norimberku 12. 11. 1349, kdy udělil představitelům města povolení srovnat se zemí židovskou čtvrť. Na jejím místě pak dal vybudovat mariánský kostel a zřídit městské tržiště. 5. 12. 1349 následoval židovský pogrom, při kterém přišlo o život 560 Židů. Na všechny násilné činy proti Židům král už předem vyhlásil amnestii.

Lze-li v Karlově tvrdém jednání s valdenskými vidět projev jeho absolutní panovnické moci, jíž chtěl udržet jednotu tehdejší církve, pak jeho jednání se Židy je obrazem bezohledné královny zvuče.

Josef Hudousek

UPRCHLÍCI

V našem sboru ve Sřešovicích máme pravidelné bratrské setkání s rumunským sborem v Sibiu a holandským v Oss. Jednou ročně přihlášení členové našeho sboru navštěvují uvedené bratrské zahraniční sbory a ony navštěvují náš sřešovický kostel. Protože neznám jazyk z uvedených zemí, tak jsem se nepřihlásil. Trochu jsem účastníkům těchto zájezdu záviděl, ale zároveň jsem si nedokázal představit, že bych se zúčastnil zájezdu a nemohl se domluvit. Pobyt v jiné domácnosti, i když jenom na pár dnů, nese skoro rodinné soužití, se všemi povinnostmi vůči hostiteli i opačně. Tyto výměnné návštěvy jsou oblíbené, mají velký význam a pořádají se hlavně proto, abychom se vzájemně poznávali, účastnili se pobožnosti

a snažili se pochopit jinakost a rozdíly mezi námi. To, co se současně děje ve vystěhovalecké vlně z východních zemí a Afriky, to mi připomíná naše zážitky z konce války.

Naše rodina reemigrovala z Polska v druhé polovině roku 1945. Měli jsme možnost pozorovat ten hrozný zmatek přemísťování národů na hlavním nádrží v Katovicích. Katovice byly tehdy snad největší železniční křižovatkou v Evropě. Všechny dopravní prostředky byly přetíženy. Byly v pohybu přes tři miliony lidí. Byl to Babylón, skutečné stěhování národů. Z Německa se vraceli totálně nasazení pracovníci, vězni z koncentračních táborů a zajatci. Německo se muselo vzdát území až k Odře a Nise, včetně města Wrocław (Vratislavi), která nikdy před tím nepatřila Polsku, a Polsko se muselo vzdát části Ukrajiny i města Lvova, ve kterém byla založena po Krakovu druhá polská univerzita (1368). Sovětskému svazu vlastně zůstaly hranice, jak je sjednal Molotov s Ribbentropem. Němci byli odsunuti (pokud neodešli s ustupující armádou) do Německa a Poláci do zemí vrácených (ziemia odzyskana). Z ČSR bylo odsunuto z pohraničních oblastí německé obyvatelstvo. To bylo stěhování národů v Evropě, kterého jsme pamětníky.

Snad nejtragičtější bylo dělení Indie po získání samostatnosti v roce 1947. A to nemluvíme o režimech, kde občané neodešli, a byli vyvražďováni – Pol Potův režim v Kambodži. Musí to být hrozná nebezpečí, když lidé musí opustit zemi, kde se narodili, založili rodiny, postavili si obydlí, měli svoje zaměstnání, poslechnou placené převaděče, že je čeká v Evropě blahobyt. Vezmou manželku, děti, nejnnutnější věci a utíkají do zemí zaslíbených, které nikdy zaslíbené nebyly, když to dobře dopadne, tak budou muset začínat od píky.

Čeká je spousta těžkostí, a my, co jsme to částečně zavinili, se přeme o kvóty, děláme vlastence. Jsme členy Unie, ale mnohdy „okopáváme kotníky“, a teď, když máme dokázat, že jsme solidární s nejobožejšími, tak trváme na nepodstatných věcech. Ty, co zde zůstanou, čekají nepředstavitelné problémy, nejen jazykové. Na nás všech bude, abychom

zmírnili začlenění nových příchozích do našeho okolí. Musíme počítat, že asimilace nových sousedů bude velmi obtížná. Nesmíme dát příležitost xenofobním populistům využít těžkostí, které budou vznikat naším alibistickým jednáním. Nespokojenost, to je podhoubí pro demagogy, kteří budou slibovat laciná řešení, která mohou končit v nedemokratickém režimu. Budeme se muset smířit s tím, že nová situace, která nastane, bude vyžadovat oběti nás všech.

Napsal jsem to proto, že naše generace zažila něco podobného. Rozdíl byl hlavně v tom, že všichni se museli uskrovnovat a neměli strach, že se jim zhorší životní úroveň.

Josef Mundil

FRANCOUZŠTÍ A ČEŠTÍ EXULANTI V BERLÍNĚ

Ve Francii

Češi měli bouřlivé časy počátků reformace už za sebou a v Čechách vládla ještě poměrná tolerance, když ve Francii začali být upalováni první zastánci reformace. Zpočátku to byly jen jednotlivé hranice, na nichž skončili s katolickou církví nekonformní kazatelé a myslitelé. Kdo z nich si chtěl zachovat život, musel z Francie uprchnout. K takovým emigrantům, jak je známo, patřil i reformátor Jan Kalvín. 1535 vyšla Bible ve francouzském překladu, ale její četba byla přísně zakázána, stejně jako Lutherovy a později Kalvínovy spisy. Přesto vznikaly první reformované sbory. V Meaux bylo shromáždění reformovaných 8. září 1546 přepadeno vojáky, šedesát účastníků bylo zatčeno a 14 jich bylo o měsíc později upáleno. Následkem takových krutých zásahů byla vždy větší nebo menší vlna emigrace.

Avšak francouzská reformace nacházela ohlas nejen u teologů, právníků, filozofů, řemeslníků a prostých lidí, nýbrž také u vlivné vysoké šlechty, která na svých panstvích a ve svých knížectvích vznik reformovaných sborů chránila. V roce 1559 existovalo přes zákaz už 72 reformovaných sborů a jejich počet prudce stoupal.

V témže roce zemřel král Jindřich II., o rok později i jeho patnáctiletý syn, a druhorozený princ byl teprve deset let starý. Jak katolická tak protestantská šlechta se snažila strhnout moc na sebe. Ovdovělá královna Kateřina Medicejská toužila rovněž po moci a spojovala se hned s tou, hned s onou stranou.

1. března 1562 nechal katolický vévoda v městečku Vasy střílet do hugenotů, kteří se shromáždili k bohoslužbám. To popudilo hugenotskou šlechtu natolik, že se začala bránit vojensky. Začala první hugenotská válka, která skončila pro hugenoty nezdarem. Následovaly další války, v nichž ve skutečnosti nešlo jen o náboženství, nýbrž také o politickou moc.

24. srpna 1572 ve zle proslulé Bartolomějské noci došlo k záměrnému, tajně zorganizovanému, masovému vraždění hugenotů všech stavů, kteří se vzhledem k právě se konající svatbě hugenotského předáka prince Jindřicha z Navary s královskou dcerou Margaretou z Valois těšili na urovnání poměrů a o spiknutí nic netušili. Mnozí z těch, kteří přežili, prchali za hranice, jiní zbrojili ke čtvrté hugenotské válce.

Už v roce 1550 založili první emigranti v Londýně francouzský reformovaný sbor, který se po Bartolomějské noci podstatně zvětšil. Francouzští emigranti směřovali nejdříve do blízkého Švýcarska a do Anglie.

Velká část jižní Francie zůstávala v rukách hugenotů. Tam se opevnili a válkami si vynucovali kompromisní mír.

V roce 1589 se uprázdnil královský trůn. Hugenot Jindřich z Navary musel dříve, než byl na trůně akceptován, konvertovat, ale usiloval o smířlivé soužití katolíků a hugenotů. 13. dubna 1598 se mu podařilo vydat „neodvolatelný“ nantský edikt, který sice stanovil katolické náboženství jako státní a vládnoucí, ale dovoloval koexistenci reformované církve. Hugenoti byli zas připuštěni k vysokým úřadům, mohli konat s jistým omezením míst veřejně bohoslužby, směly být také konány provincionální i národní synody a směla být tištěna a čtena evangelická literatura.

Jindřich IV. byl však v květnu 1610 zavražděn a nantský edikt začal být jeho nástupci

všelijak oklešťován. Zas došlo k válce, v níž bylo v roce 1628 vyhladověno dobře opevněné hugenotské středisko La Rochell. Mír uzavřený v následujícím roce sice vzal ohled na nantský edikt, náboženská tolerance byla formálně zachována, ale vojenské pozice hugenotů byly zcela rozbity. V té době žilo ve Francii asi 1,3 milionů hugenotů, kteří měli 700 veřejných a 250 soukromých kostelů.

V následujících letech a desetiletích byla náboženská svoboda novými nařízeními dále okrajována a znemožňována. Nezletilé děti měly právo proti vůli rodičů konvertovat ke katolíkům a následkem účasti jednoho katolíka na reformovaných bohoslužbách mělo být stržení celého kostela. Sbory se musely chránit záměrným provokacím. Od roku 1671 nesměli být hugenoti státními úředníky, synody byly znemožňovány a přibývalo pokusů o násilné pokatoličťování zas i pomocí dragonád. Jak přibývalo násilí, tak stoupal počet emigrantů. Ve Francii ubývalo obyvatelstva, a proto královský edikt ze 14. července 1682 emigraci přísně zakázal.

Konečně 18. října 1685 vyšel edikt ve Fontainebleu, který odvolal beztak už nedodržovaný „neodvolatelný“ nantský edikt. Hugenotští kazatelé byli vykázáni, evangelické bohoslužby zakázány, kostely měly být zbořeny, ale emigrace zůstávala trestná. Všichni se měli stát katolíky.

Na hugenoty dolehly tak těžké časy, že vzdor zákazu houfně emigrovali. Část odjížděla na lodích do Anglie a Holandska, jiná část volila cestu přes hory do Švýcarska. Ve všech těchto zemích byli už někteří hugenoti z předcházejících menších emigračních vln usazeni a účinně se o své nově přicházející souvěrce starali. Zámožní exulanti, kterým se podařilo přinést do exilu dostatek peněz, ochotně podporovali své spoluxulanty, kteří přišli s holýma rukama.

Švýcarsko bylo francouzskými hugenoty zaplaveno. V jiných evangelických zemích, vyliďněných v důsledku třicetileté války, bylo místa dost, avšak německé země byly luterské a luterské duchovenstvo se proti příchodu reformovaných hugenotů bránilo. Braniborský Velký kufířt Friedrich Wilhelm

v tomto případě na své luterány mnoho ohledu nebral. Sám patřil k reformované církvi a souvěrci mu byli vítáni. Už 29. října 1685 nabídl francouzským hugenotům útočiště a sliboval jim nejen náboženskou svobodu, nýbrž i velkorysou materiální podporu. Na toto pozvání přišlo v následujících letech do jeho zemí na 20 000 hugenotů.

Francouzští a čeští exulanti

Francouzi měli stejně jako Češi trpké zkušenosti s rekatolizací. Rekatolizační opatření byla tvrdá, většinu z nich známe z českých dějin. Ve Francii bylo blíže ke galejím a popravami predikantů a kazatelů se nešetřilo, zatímco v Čechách v době protireformace přímé popravky sice nechyběly, ale byly řídké. O život přicházeli čeští evangelíci spíše následky mučení ve vězeních.

Francouzští evangelíci, pokud chtěli po zrušení nantského ediktu zůstat ve své vlasti, byli stejně jako čeští písmáci nuceni k přetvářce. Ne všem se dařilo na odlehlých místech v tichosti vzdorovat všem nebezpečím. Avšak poměrně dobře organizovaná „církvev poušti“, řízená francouzskými exulanty ze Švýcarska, byla hugenotům velkou oporou. I v Čechách a na Moravě o sobě tajně evangelíci věděli³ (což bylo důležité také pro predikanty a pro přecházející exulanty) a v případě potřeby se navzájem informovali, ale organizování nebyli. Hugenotští kazatelé kladli důraz na to, aby evangelíci zůstali pokud možno v zemi, neemigrovali, nýbrž vyčkali změny k lepšímu. V tom se lišili od drobných českých nekoordinovaných predikantů, kteří svým souvěrcům ve vlasti nejednou pověděli tvrdě do očí, že při přetvářce, v níž žijí, nemohou dojít spasení, a tím své posluchače nepřímou vybízelí k emigraci, i když vzápětí líčili materiální bídu v exilu.

Spočítat francouzské exulanty je asi stejně těžké, jako spočítat české exulanty. Většina francouzských exulantů odešla pro svobodu svého svědomí do exilu v letech 1685 až 1704. Tyto silnější proudy emigrace se dají snáze sledovat, než předcházející a následující

³ Viz Eva Melmuková: Patent zvaný toleranční, Praha 1999, str. 78nn.

drobnější hugenotská emigrace. Nasměrování francouzských uprchlíků v době nejsilnější emigrace bylo díky předcházející méně početné emigraci dobře organizováno. Nejvíce francouzských emigrantů (asi 75 000) přišlo do Holandska, kde byli ochotně přijímáni. Do Anglie se uchýlilo 40 – 50 000 hugenotů. Přes Anglii se dostali do Irska a také do Ameriky, kam někteří jeli i přímo z Francie. Z Holandska se zas nabízela cesta dál do Jižní Afriky, kde bylo na rozdíl od Holandska dost půdy pro sedláky.

Pro hugenoty ve Francii i pro francouzské exulanty mělo klíčovou úlohu Švýcarsko. Odtud byla spravována „církev v poušti“, odtud bylo organizováno usídlení exulantů v evropských zemích. Francouzští emigranti nacházeli ve Švýcarsku vstřícné přijetí a ve francouzsky mluvící části byli skoro jako doma. První emigrační vlny nebyly tak silné, emigranti se mohli dobře uchytit. I velká emigrační vlna bezprostředně po Bartolomějské noci našla u švýcarského obyvatelstva plnou solidaritu a pomoc. Avšak po zrušení nantského ediktu koncem 17. století francouzská emigrace tak zesílila, že švýcarští řemeslníci začali při vši solidaritě hájit svá práva. Všichni uprchlíci ve Švýcarsku beztak nemohli zůstat, ale dostalo se jim všestranné pomoci včetně pečlivě organizované další cesty do míst, kde byly pro jejich usídlení předem vyjednány příznivé podmínky zaručující jim především náboženskou svobodu.

Na rozdíl od francouzské emigrace začala česká náboženská emigrace po Bílé hoře hned v prvních desetiletích silným živelným proudem exulantů z měst do sousedních států, především do Saska. Faráři, šlechta a měšťané hledali útočiště v saských městech, kde však byli spíše jen trpěni než solidárně vítáni. Integrace byla ztížena jazykovou bariérou a náboženskou nedůvěrou. Především přišlo hned příliš mnoho uprchlíků najednou. Čeští bratři se snažili emigraci aspoň trošku organizovat. Měli oporu v polské větvi Jednoty bratrské vzniklé následkem bratrské emigrace v roce 1548. Bratrští exulanti byli nasměrováni z Čech do Polska a z Moravy do Uher, ale ani v Polsku ani v Uhrách nenašli trvalé příznivé podmínky.

Další silný proud české emigrace v padesátých letech 17. století nenašel v exilu organizační oporu. Exulanti se snažili na vlastní pěst uchytit, kde se dalo, kde jim byla dopřána svoboda svědomí a kde mohli nalézt obživu, ale jejich malé kolonie (zvláště ve Slezsku) podléhaly nepříznivým podmínkám. Luterské duchovenstvo bránilo vzniku českých sborů. Němečtí exulanti z pohraničí na tom byli o něco málo lépe, měli lepší předpoklady k tomu, aby se organizovali a zakládali na druhé straně hranice své kolonie, ale ani oni nemohli v exilu počítat s velkou pomocí.

Větší česká emigrační vlna ve dvacátých a třicátých letech 18. století se mohla v Lužici a Sasku opřít aspoň o několik českých exulantských sborů a s radou jejich německých přátel hledat nové možnosti. Nové exulantské kolonie v Großhennersdorfu a Gerlachsheimu začaly přitahovat další exulanty, ale oběma koloniím hrozilo brzy přelidnění. Pokus předem zajistit nové útočiště pro exulanty v Berlíně nepřinesl jednoznačný výsledek. Odchod prvních šesti set českých exulantů do Berlína prorazil vzdor počátečnímu nezdaru dalším exulantům novou cestu. Liberdou organizovaná hromadná emigrace do pruského Slezska otvírala ještě jiné možnosti ve Slezsku, ale Liberdova smrt zbavila exulanty hned v počátcích emigrace jeho opory a jejich velké naděje se na několik let změnily v nevýslovnou bídu.

Nejen organizované nasměrování francouzské emigrace usnadňovalo francouzským exulantům začátky v exilu. V hlavním emigračním proudu na konci 17. století se nacházelo vedle lidí chudých mnoho zručných řemeslníků (tkalců, hodinářů, zlatníků), inteligence (právníků, lékařů, lékárníků, farářů, filozofů, pedagogů, přírodovědců, architektů) a zkušených vojáků - důstojníků.⁴ Snad většina francouzských exulantů měla základní a mnozí i vyšší vzdělání. Přicházeli z jedné z nejvyspělejších evropských zemí. Francouzský tzv. „král Slunce“ Ludvík XIV. (+1715) budil v Evropě (vzdor pronásledování

4 Braniborský kurfiřt Friedrich Wilhelm počítal už 500 až 600 francouzských důstojníků ve svých službách. (Gerhard Fischer: Die Hugenotten in Berlin. Berlin 2010, str.73.)

hugenotů) nádherou svého dvora pozornost a obdiv. Francouzština se stávala módní řečí vyšších společenských vrstev, což bylo pro francouzské exulanty velkou výhodou. Francouzi se všude v Evropě u nejvyšších státních úřadů poměrně dobře dorozuměli. Byli rádi přijímáni do vojenských a státních služeb a mnozí se uchýlili ve šlechtických rodinách jako vychovatelé a domácí učitelé, protože mládež, která měla dělat kariéru, musela umět francouzsky.

Čeští utrakvističtí a bratrští duchovní, inteligence, řemeslníci i šlechta odešli do emigrace v prvních emigračních vlnách a nacházeli tíže uplatnění nejen pro časté dorozumívací potíže a bezvýznamnost češtiny, nýbrž i pro náboženskou nedůvěru. V luterských zemích byli podezříváni z kalvinismu a museli svou pravověrnost hájit. (Francouzi byli kalvinisti, ale přicházeli ve velkých skupinách jen tam, kde byli jako takoví předem akceptováni.)

Čeští exulanti 18. století byli už většinou jen venkované, sedláci, chalupníci, nádeníci, tkalci, pláteníci, kováři, koláři, mlynáři, myslivci. Všude potřebovali tlumočníky a náboženská otázka byla ve srovnání s předcházejícími emigračními vlnami ještě složitější než v 17. století: byli katolicky pokřtěni, tedy katolíci, a prohlašovali se za České bratry. Obojí budilo všelijaká podezření. Snažili se vtěsnat do luterské církve, ale svou českou reformační tradici nemohli a nechtěli tak snadno setřást.

Čeští exulanti se sešli s francouzskými hugenoty v Berlíně.

Příchod do Berlína

Počátek luterské reformace v Braniborsku se datuje k roku 1539. Země se stala luterskou, ale v roce 1613 se braniborský kurfiřt Johann Sigmund rozhodl přijmout reformované vyznání. Netrval na tom, aby jeho poddaní učinili totéž, luteránům ponechal práva zemské církve, avšak reformovaným měla být zaručena náboženská svoboda. Ve službách braniborských kurfiřtů začali přibývat vysocí úředníci a důstojníci reformovaného vyznání, mezi nimi i francouzští hugenoti.

V Berlíně byli žádáni i učitelé francouzštiny, francouzští muzikanti, učitelé tance, ceremoniáři... Troulili se sem i někteří hugenotští řemeslníci, aby si tu založili svou novou existenci. Tak se v Berlíně pomalu sešla první pozoruhodnější hugenotská skupina, která se začala organizovat a vlivní královští úředníci jí dopomohli k tomu, aby v roce 1672 dostala povolení k založení francouzského reformovaného sboru. Sbor se scházel k francouzským bohoslužbám nejdříve jen soukromě, pak v jedné místnosti v kurfiřtově marštalu, ale brzy už v zámecké kapli a dómu, kde se konaly také německé reformované bohoslužby pro kurfiřta a jeho reformované dvořany. Po zrušení nantského ediktu v říjnu 1685 přišli na pozvání Velkého Kurfiřta do Berlína noví francouzští uprchlíci v hojném počtu. O třináct let později tvořila francouzská skupina čítající na 6000 osob čtvrtinu berlínského obyvatelstva. Kdo si s sebou nepřinesl žádný majetek, začínal vzdor poskytnuté finanční podpoře velmi skromně, ale u svých krajanů v berlínském francouzském sboru, kteří se v berlínských poměrech už dobře vyznali, nacházeli noví uprchlíci dobrou radu a oporu.

Velký kurfiřt Friedrich Wilhelm a po něm i prusí králové zásadně usilovali o zvýšení počtu obyvatelstva a jejich úsilí přinášelo ovoce. I počet berlínského obyvatelstva rostl a Francouzi svůj čtvrtinový podíl dlouho neudrželi, zvláště když byl Berlín v roce 1710 rozšířen připojením přilehlých městeček a předměstí (Cölln, Werder, Dorotheenstadt, Friedrichstadt), čímž se počet obyvatel rezidenčního města zdvojnásobil.

Když byli na podzim v roce 1731 vykázáni evangelíci ze Salcburského knížectví, pruský král zas neváhal a nabídl jim možnost usadit se ve východním Prusku. Poslal emigrantům vstříc pruské komisary, kteří se starali o jejich bezpečný transport i o to, aby cestou netrpěli nouzi (každý muž dostával na den čtyři groše, žena tři, dítě dva). Ve městech, kterými procházeli, byli očekáváni, pohoštěni a často i obdarováni. 30. dubna 1732 dorazilo prvních 840 salcburských emigrantů do Berlína. Přišli do města Hallskou bránou, byli

vítání a pohoštění, ale jejich cesta tu nekončila, směřovali dál do Kralovce. Za nimi přicházeli další a další. Pruský král z nich měl radost. Stálo ho to dost peněz a celá akce vyžadovala dobrou a rychlou organizaci, ale měl spočítáno, že se mu vklad vyplatí.

Král Friedrich Wilhelm I. byl ještě zaměstnán salcburskými emigranty, jichž se mu hlásily tisíce – mnohem více než počítal, když se u něj v srpnu téhož roku domáhali slyšení zástupci českých exulantů. Žádali také o přijetí. Králi se to právě příliš nehodilo, a byla to pro něj podstatně choulostivější záležitost. Salcburští evangelíci byli vykázáni, jejich vykázání nebylo zcela v souladu s vestfálskou mírovou smlouvou, budilo nepříjemnou pozornost a císař si mohl jen přát, aby se co nejrychleji usadili jinde a aby rozruch kolem nich ztichl. Češi naproti tomu většinou nebyli vykázáni, nýbrž byli uprchlí poddaní z císařských zemí a jejich pozoruhodný počet, který se chtěl přesunout do Pruska ze Saska, považoval už saský kurfiřt za své poddané. Zbytečné mrzutosti s císařem a saským kurfiřtem nemohl král potřebovat. Češi měli počkat, až je pozve. Chtěl získat čas, aby si nejdříve diplomatickou cestou zjistil schůdné možnosti. Češi vyčkávající v Herrnhutu však moc dlouho čekat nemohli, protože se blížila zima, uprchlíků přibývalo a někteří z nich, ačkoliv Herrnhutští dělali co mohli a sdíleli s nimi své domy, už neměli střechu nad hlavou. Vydali se tedy v říjnu 1732 na cestu do Berlína na vlastní pěst a na jednu jich bez ohlášení stálo šest set na pruské hranici v Chotěbuzi.

Překvapený pruský král musel jednat. V podstatě proti přijetí Čechů nebyl. S francouzskými exulanty udělal nejlepší zkušenosti a salcburští vypadali také slibně, šlo především o nedomyšlená rizika. Avšak plukovník z Derschavy mu podal zprávu, „... že tito lidé nevypadají jako Salcburští. Jsou napůl nazí, otrhaní a zdají se být i nepořádní.“ Tak si Friedrich Wilhelm I. české exulanty nepředstavoval. Kvůli nepořádným lidem nic riskovat nechtěl. „Proto bylo poručeno dát jim vědět, aby si hledali své bydlení jinde.“

⁵ Češi si s sebou ze své vlasti nic nepřinesli, často utekli přímo z vězení, v Lužici se živili několik let v největší nouzi, trpěli i hlad a na pořízení nového oblečení peníze neměli. Podpory, které jim někteří soucitní lidé poslali, byly kapkou na horký kámen a navíc je spravovala hennersdorfská vrchnost po svém. Čeští exulanti byli na nejvyšší míru zbídačelí. Z Herrnhutu do Chotěbuzi cestovali pěšky deset dní. Byl na ně žalostný pohled. Vypadali nejen chudě, nýbrž i nepořádně a navíc vzbudili v Sasku svým odchodem velkou pozornost. Saský kurfiřt byl rozezlen. Friedrich Wilhelm byl bezpochyby brzy informován nejen o hněvu svého souseda, nýbrž také o tom, že saský kurfiřt tyto lidi ve své zemi déle trpět nechce.

Ačkoliv pruský král Čechy proti jejich očekávání hrubě odmítl, proslýchala se mezi nimi nejistá rada, aby přišli v co nejmenších skupinkách. Nic jiného jim také nezbývalo, protože saský kurfiřt je už nechtěl v zemi trpět ani přes zimu. Čeští exulanti se s velkým strachem vkrádali v malých skupinkách do Berlína. První měsíce v Berlíně byly pro ně plné bezvýchodného utrpení. Zadlužení a zotročení ziskuchtivým kupcem pracovali, hladověli a umírali. Král se k nim neznal, ale nevyhnal je, nýbrž nechal je pozorovat. Až když si byl jist jejich pílí, účinně je podpořil. Než se však ze své velké bídy vypracovali do únosnějších poměrů, trvalo delší čas.

V Berlíně

Fracouzští i rakouští exulanti cestovali do Berlína finančně zajištěni a doprovázeni, přišli slušně oblečení a ve městě byli králem vítáni. Domorodci měli zpočátku k hugenotům některé své výhrady a pochybnosti, ale počátkem třicátých let 18. století byli na Francouze

5 aufgenommenen Lutheranern Zweyter Theil, in sich haltend Eine genaue Beschreibung des Königreichs Preussen, und die besonders hierher gehörige Geschichte vorig Gerhard Gottlieb Günther Göcking: Der vollkommenen Emigrations-Geschichte von denen aus dem Ertz-Bisthum Saltzburg vertriebenen und in dem Königreich Preussen grösssten Theils er und jetziger Zeiten. Erschien in Frankfurt und Leipzig bei Christian Ulrich Wagner, 1737, str. 422.

už zvyklí. Salcburští ve své naprosté většině Berlínem jen spořádaně prošli směrem do východních Prus. Češi přišli na přelomu roku 1732 / 33 tajně, nepozvaní, otrhaní, vyplašení. V berlínských ulicích byli nápadní, budili nedůvěru a strach. 1. června 1733 přišlo 120 exulantů z Berchtesgadenského kraje a s nimi ještě i někteří Salcburští.⁶ Ti přišli zas spořádaně v doprovodu pruského komisaře a směli v Berlíně zůstat. Mezi nimi bylo mnoho řezbářů. Královská rada Herold se měl postarat o jejich usídlení i o to, aby řezbáři našli odbytu pro své zboží.

Noví obyvatelé Berlína se usazovali především ve Friedrichstadtu. Friedrichstadt založil v roce 1688 kurfiřt Friedrich III., pozdější pruský král Friedrich I., nejdříve jako samostatné město, které bylo o dvaadvacet let později připojeno k rezidenčnímu městu. Francouzští hugenoti se ve Friedrichstadtu usadili v hojném počtu. Otrhaní čeští exulanti se tu snažili uchytit a byl na ně žalostný pohled ještě i po půl roce, když sem přibyli spořádaní berchtengadenští exulanti. Berchtengadenští byli Němci, nebylo jich mnoho, snadno a rychle se integrovali do německých luterských sborů a mezi německé obyvatelstvo. Jako cizinci pozornost dlouho nepoutali. Francouzi a Češi však tvořili v německém prostředí dvě zvláštní výrazné komunity.

Češi zápasili nejdříve na vlastní pěst se svou bídou. Svým chudobným vzezřením, slovanskou řečí i viditelně zvláštním způsobem zbožnosti (klekáním k modlitbám) budili dlouho pozornost. Prvních šest set českých exulantů ještě nebylo řádně usazeno, když v roce 1737 přišlo dalších šest set Čechů stejně chudých. Ti však při vši své nouzi a bídě přišli na královo pozvání a stáli pod jeho ochranou. Nový český kostel byl pro ně už připraven. Počet Čechů v následujících

⁶ Göcking: *Der vollkommenen Emigrations-Geschichte von denen aus dem Ertz-Bisthum Saltzburg vertriebenen und in dem Königreich Preussen grössesten Theils aufgenommenen Lutheranern, in sich haltend Eine genaue Beschreibung des Königreichs Preussen, und die besonders hierher gehörige Geschichte voriger und jetziger Zeiten.* Erschien in Frankfurt und Leipzig bei Christian Ulrich Wagner, 1734, str. s. 760. (Jedná se o první díl předcházejícího díla.)

pěti, sedmi letech ještě rychle stoupal a dosáhl zhruba 2000.

Francouzských hugenotů bylo v Berlíně třikrát tolik, nedali se přehlédnout a Češi o nich od počátku věděli. O francouzských hugenotech čeští exulanti dříve doma sotva slyšeli, a když se v Berlíně o nich dozvěděli, že jsou počítáni k reformovaným, jejich mírnou nedůvěrou to neodstranilo. Několik Čechů umělo trochu německy, ale francouzsky neuměl pravděpodobně nikdo.

Také Francouzi museli o Česích vědět: bylo jich poměrně hodně, vyznačovali se očiividnou chudobou, s podporou z královské pokladny stavěli na Vilémově ulici celou řadu domů a český kostel byl výraznou novou stavbou.

Exulanti z českého venkova se mohli těžko porovnávat s daleko početnějšími francouzskými exulanty, mezi nimiž bylo sice mnoho chudých prostých lidí a řemeslníků, ale také značný počet inteligence z francouzských měst. Francouzi měli elitní sebevědomí: Pocházeli ze země vyspělejší než bylo Prusko a jejich mateřština byla řečí mocných a učených. Když Češi v Berlíně začínali, měli hugenoti v Berlíně už svou vlastní církevní samosprávu, své základní školy, gymnázium, sirotčinec a jejich bohoslužby se konaly v několika kostelích.

Berlínští Češi i Francouzi měli společný exulantský úděl a měli při své integraci ve městě i některé podobné problémy. Ani francouzští hugenoti se na městských úřadech nemohli vždy domluvit a zvláště lidé s chybějícím nebo nízkým školním vzděláním se v městském řádu těžko orientovali. Se stejnými těžkostmi zápasili Češi. Spíše jejich kazatel Liberda, než oni sami, si zjišťoval, jak se s takovými překážkami vyrovnávají Francouzi. V prosinci 1739 Češi žádali, aby pro ně byl podobně jako pro Francouze jmenován v městské radě zástupce, který by se dobře vyznal v zákonech, zastupoval v radě české zájmy a pomáhal Čechům svou radou při jednáních s úřady. Nějaký čas to trvalo, a prosba musela být opakována, ale Češi svého radu

dostali.⁷ O přímých vztazích mezi francouzskými a českými exulanty nemáme zpráv.

Některá jména francouzských hugenotů a některé osobnosti z jejich řad čeští exulanti znali. Za zmínku stojí kladský komandant Heinrich August de la Motte Fouqué, který ve čtyřicátých letech 18. století dbal na bezpečný průchod exulantů Kladskem do Berlína i do Slezska. O vřavslavském komerčním radovi Janu Horguelinovi, který hladovějícím exulantům v Münsterbergu pomohl několikrát z největší nouze svou obětavou finanční podporou, se Berlínští od svých přátel a příbuzných ve Slezsku také dozvěděli.

Integrace

Francouzští a čeští exulanti žili v Berlíně vedle sebe ve svých sborech a tradicích a jen pomalu se včleňovali mezi německé obyvatelstvo. Při svém příchodu do Berlína vzbuzovaly početné skupiny exulantů, kteří tu chtěli zůstat, u domácího obyvatelstva větší nebo menší nedůvěru. Časem si Němci na obě cizojazyčné skupiny zvykli a naučili se vážit si jejich schopností i zvláštností.

Exulanti se snažili žít podle biblických příkladů a napomenutí, ale bez chyb nebyli. Češi se nechávali strhnout k přenicím a třenicím kvůli církevní příslušnosti, Francouzi kvůli místu v kostelní lavici, kvůli místu ve staršovstvu, nebo kvůli starým, ve Francii nesplaceným dluhům.⁸ Přesto se stala jejich bohabojnost, poctivost a spolehlivost příslovecnou. V Berlíně se vypráví, že manželka Velkého kurfiřta Friedricha Wilhelma Dorothea (1636-1689) svěřila francouzskému zlatníkovi Pierru Froméryovi k opravě vzácný šperk z korunního pokladu, aniž by si od něj nechala potvrdit převzetí té vzácnosti. Když jí její manžel předhodil neopatrnost, zvolala: „Mais c'est un refugié!“ (Ale vždyť je to uprchlík! = exulant).⁹ Berlínští mistři dávali při hledání svých spolupracovníků brzy rádi

přednost českým tovaryšům pro jejich poctivost a poctivost.

Ačkoliv francouzští „refugiés“ měli v exilu, pokud šlo o mateřský jazyk i sociální postavení, lepší výchozí podmínky než čeští exulanti, jejich jazyková, ale i sociální asimilace proběhla zhruba stejně jako asimilace Čechů: Ve třetí, čtvrté generaci stoupá počet národnostně smíšených manželství a v polovině 19. století se káže jak ve francouzských, tak v českých exulantských sborech až na výjimky německy. Potomci francouzských stejně jako potomci českých exulantů si však v roce 1817 stejně rozhodně hájili svou samostatnost proti zařazení do pruské církevní unie. Prosté francouzské rodiny, zvláště v koloniích na venkově, vzdaly francouzštinu zřejmě o něco dříve¹⁰ než české rodiny češtinu.¹¹ Francouzská hugenotská elita v Berlíně francouzštinu (která zůstávala v Evropě elitní řečí) pěstovala a trvala déle i na udržení francouzských bohoslužeb,¹² těm však méně vzdělání potomci francouzských exulantů už nerozuměli.

Potomci francouzských „refugiés“ stejně jako potomci českých exulantů splynuli v německém exilu s německými obyvateli. Mnohdy naznačují exulantský původ už jen jejich francouzská nebo česká jména. Bývalé francouzské a české sbory jsou dnes německé, ale udržely si leccos ze své tradice. Obě exulantské skupiny jsou dodnes připomínány názornými výstavami i různými aktivitami. Na českou exulantskou minulost některých obyvatel a částí města upozorňují potomci českých

10 Manuela Böhm: Der französisch-deutsche Sprachwechsel der Hugenottischen Landkolonie Strasburg-Uckermark. In: Böhm Manuela – Häselser Jens – Violet Robert (Hrsg.): Hugenotten zwischen Migration und Integration. Berlin 2005 str. 135 nn. Ve francouzské kolonii Strasburgu (Uckermark) mluvili už v roce 1755 místním německým nářečím.

11 V Českém Rixdorfu (Berlin-Neukölln) se mluvilo v roce 1830 ještě jen česky. Teprve v roce 1941 zemřeli poslední Rixdorfští, kteří ještě mluvili česky.

12 Matthias Asche: Kirchliches Leben und Identitätskonstruktion von ländlichen Réfugiés und Schweizerkolonisten in der nördlichen Mark Brandenburg. In: Joachim Bahlcke und Reiner Bendel (Hrsg.): Migration und kirchliche Praxis. Das religiöse Leben frühneuzeitlicher Glaubensflüchtlinge in alltagsgeschichtlicher Perspektive. Köln, Weimar, Wien 2008, str. 33.

7 Viz Štěříková: Běh života, Praha 1999, str. 91.

8 Viz Ulrich Niggemann: Kirchliches Leben und Konflikterfahrung. Zur Konstituierung von französischen Réfugiés-Gemeinden im Herzogtum Magdeburg (1685-1700). In: Joachim Bahlcke und Reiner Bendel (Hrsg.): Migration und kirchliche Praxis, str. 223nn.

9 Fischer: Die Hugenotten in Berlin, str. 37.

exulantů a jejich přátelé v Berlíně-Neuköllnu. O francouzských hugenotech v Berlíně je možno se informovat v hugenotském muzeu ve Francouzském dómu.

Edita Štěříková

Z HORNÍCH PODĚBRAD DO TŘÍ SEKER - CESTA HELMUTA BERNHARDTA

Dětství

Bydleli jsme v Horních Poděbradech. Naši tam měli barák a zahradu. Hospodářství jsme neměli, a proto táta chodil pracovat do lomu nebo do lesa. Často byl i nezaměstnaný. Už tenkrát byly nějaké podpory v nezaměstnanosti, ale byly velmi malé. Tak táta chodil pro štemple na pracák. Doma jsme neměli elektrinu. Dřevěná podlaha byla jen v seknici, jinde byly na podlaze cihly nebo dokonce jen udusaná hlína.

Chodili jsme s maminkou do sborového domu do Gemeinschaftu. Tehdy byly v Gemeinschaftu často různé návštěvy – přijížděli tam misionáři z celého Německa. Chodilo tam tehdy mnoho lidí. Jen zpěváků tam bylo až 50. Zpívali na stupínku a nad nimi visel nápis: *Wo wirst du die Ewigkeit verbringen?* V neděli večer tam bývala vždycky hodinka. Když jsme šli do hodinky, tak jsme říkali: „Jdeme na kopec.“ Kazatelem tam byl Heinrich Witwar. Všechno bylo v němčině. Zpívalo se tam ze zpěvníku *Reichslieder*. Do Gemeinschaftu chodila naše rodina raději než do kostela: jednak to bylo blízko a taky tam byly programy pro děti. Chodili jsme tam každou neděli a občas i ve všední den. V Gemeinschaftu jsme měli v neděli dětskou besídku. Byla tehdy rozdělena na 2 skupiny: holky vedly teta Šarlota Brahová a Selma Winklerová; ta, co pak bydlela v Kynšperku. Kluky vedl Gustav Kabatnik a taky Matička, ten co pak za války přišel o nohy. Někteří z Gemeinschaftu chodili jen tam a ani ne do kostela. Ale faráři se to moc nelíbilo. Kostel jsme měli v Töppendorfu, ale chodili jsme tam převážně jen na Vánoce a na různé slavnosti. Ten Töppendorf byl německý, ale

spadaly pod něj i Kačelky (Katschelken) – a tam žili Češi. V kostele však bylo všechno německé. Na Štědrý den jsme chodili s maminkou do kostela v Töppendorfu, ale táta zůstával doma, aby topil. Často bylo dost sněhu a velká zima. Ty bohoslužby byly odpoledne před Štědrým večerem. Mládež při nich šla slavnostně seřazená, všichni v bílém a měli svíčky. Šli na kruchtu a tam zpívali. Doma jsme pak na Štědrý večer taky hodně zpívali, ale ze zpěvníku *Reichslieder*. Mívali jsme stromek a bylo tradicí, že jsme vždy jedli párky s chlebem a bramborovým salátem. Dárky byly jen skromné. Jednou jsem dostal míč, jindy jsem zas dostal takovou překližku, na ni se nalepily obrázky a pak jsem je vyřezával z té překližky pomocí *Laubsäge* (lupénková pilka). Občas jsem dostal k Vánocům i nějaké oblečení.

Ale na konfirmační cvičení jsem chodil k faráři Duvinage. To konfirmační cvičení bývalo v Husinci ve staré škole. Bylo dost náročné a trvalo dva roky. Konfirmační slavnost byla pak v kostele ve Střelíně. Bylo nás asi 20 konfirmandů a šlo se z fary do kostela takovým průvodem a trubači šli vpředu a troubili píseň *Jesu, geh voran*. Máme ji dnes ve zpěvníku přeloženou jako *Jezu, rač ty sám*. Zkouška při konfirmační slavnosti byla docela přísná. Farář Duvinage nás zkoušel před celým shromážděním.

Do školy jsem chodil v Meltě. Učilo se tam samozřejmě jenom německy. Doma jsme mluvili česky. Byl jsem nejstarší ze třech dětí, a když jsem šel do první třídy, tak se zjistilo, že neumím německy. Často jsem se cestou ze školy chodil koupat do lomu. Ten lom byl ve Dvanácti, ale patřilo to k Meltě. Tam jsem se naučil sám plavat – plaval jsem jako pes. Z lomu jsme skákali z výšky do vody. Já jsem skočil nejméně z takové šikmé skály ze 7 metrů, ale z 10 metrů jsem si netroufl.

V létě jsem chodil jako dítě dost pracovat. Sbíral jsem dříví, pomáhal jsem u sedláků mlátit obilí, podávat snopy, protrhávat řepu, apod. Jako dítě jsem pracoval jen za jídlo, ale i to byla pomoc. Jednoho roku se všude strašně rozmnožily myši. Jeden sedlák mi řekl, že když myši budu chytat, tak že mi dá

za každou chycenou myš 1 fenik. Dal mi na ty myši pasti. Chytil jsem jich tenkrát 500 a dostal jsem za ně 5 marek. Tenkrát to byly velké peníze – dal jsem je mamince.

Za války v armádě

Když mi bylo necelých 16 let, musel jsem k odvodu do Střelína. Bylo to asi v březnu 1944. Moje máma byla strachy celá bez sebe. Odvedli mě a brzy potom přišel povolávací rozkaz. A protože byl tehdy už zmatek, tak jsem dostal povolávací rozkazy dva: ten první do Wilhelmshafen k německému námořnictvu, ten druhý byl do Kraftborn u Breslau – jako *Luftwaffenhelfer*. Narukoval jsem tedy tam, protože to bylo blízko. Bylo to asi v dubnu 1944, ještě mi nebylo 16 let. Byl jsem vycvičen jako pomocník protiletadlové obrany. Koncem roku 1944 se od východu pomalu blížila fronta a tak jsem byl přeložen do Glogau, což je taky ve Slezsku. Tam nás dali na protiletadlovou obranu železnice proti hloubkovým náletům. Letadla tam létala především americká, ruských letadel tam létalo velmi málo. Celou tu dobu jsem nebyl vůbec doma, ani na Vánoce. Ale přijel tam jednou za mnou můj táta, který byl v té oblasti jako *Dienstverpflichtet*. Rusové se od východu blížili a začali obklíčovat Glogau. Lidí utíkali, i civilisti, všichni se báli Rusů. Hospodáři pouštěli dobytek a vojáci pak zabíjeli krávy, slepice a prasata. Jídla bylo dost. Než Rusové stihli Glogau obklíčit úplně, tak jsme ujeli vlakem na západ. Mně bylo při tom ujíždění smutno, protože jsme opouštěli Slezsko. Při tom ujíždění jsme měli železniční nehodu: poslední vagon se převrátil. Já jel v tom předposledním. Když ta nehoda nastala, tak jeden voják vedle mě zakřičel: „Volltreffer“. Já mu na to řekl: „Neblbni, kdybychom dostali plný zásah, tak už tady nejsme.“ Ten převrácený vagón jsme odpojili a pokračovali jsme dále vlakem na západ. Přijeli jsme až k letišti Hildesheim. Tam nás přidělili k protiletadlové obraně letiště. Bylo to někdy v zimě 1944 – 1945, asi v prosinci či v lednu a byla velmi tuhá zima. Když se přiblížili Američani, tak celé město Hildesheim rozstříleli na cimprcampr, ale letiště nechali neporušené.

Tehdy při tom ničení Hildesheimu úplně „hořelo nebe“ a žár byl v některých částech města tak strašný, že vajíčka, která byla uskladněna ve sklepích, tak se uvařila natvrdo. Pak přišli Američani k letišti a začali ho ostřelovat jen lehkými zbraněmi. V tu chvíli se naše vedení rozpadlo a každý voják mohl jít, kam chtěl. Rozešli jsme se všichni, každý šel na jinou stranu. Já tam byl s jedním mužem z Husince, Fritzem Kupkou, který byl strýcem mé pozdější ženy. A tak jsme s ním vyrazili směrem do Slezska, tedy na východ. Byli jsme dva, měli jsme vojenské uniformy a pistole; pušky jsme neměli. Já byl jen obyčejný voják, ale ten strejda byl „Obergefreiter“ a tak on se bál. Šli jsme směrem do Slezska a přišli jsme do města Braunschweig. Tam byla ještě německá armáda. Strejdovi tam dali na hlídání přes noc nějaké lidi, které pak ráno někam odvedli; asi je pak zastřelili, nevím. My jsme tam taky nezůstali a šli jsme hned potom dál, směrem na východ, směrem do Slezska, pryč od Američanů. Pěšky jsme ušli asi 30 km a došli jsme do města Königsluther. Večer jsme přemýšleli, kde budeme spát. Na kraji města jsme šli do jedné vily. Tam nás rádi přijali a nechali nás přespat. Byli to rodiče s dcerou, které bylo asi 18 – 19 let. Když jsme se ráno probudili, bylo už město obsazeno Američany. Ta holka mě pořád přemlouvala, ať tam zůstanu, že mi dají civil, a že tam mohu zůstat natrvalo. Přemlouvali mě i její rodiče, že mě vezmou za vlastního, a že nikomu neřekneme, že jsem byl voják. Ale strejda Fritz nechtěl a říkal, že se musíme hlásit Američanům. Tehdy to Američani veřejně rozhlašovali po celém městě rozhlasem. Fritz někde zahodil pistoli a šel. Já jsem svou pistoli taky někde zahrabal a šel se strejdou. Pak jsem si to rozmyslel, otočil jsem se a chtěl jsem se vrátit k té rodině. Ale jejich dům jsem už nenašel, tak jsem se zase otočil zpět a šel jsem se vzdát Američanům. Bylo to 12. dubna 1945, bylo mi necelých 17 let.

V americkém zajetí

Nejprve mě Američani prošacovali, zda nemám zbraň. Nechali mi jen to, co jsem měl na sobě, tedy německou uniformu. Taky jsem

se tam zase sešel se strejdou Fritzem. Odvezli nás vojenskými auty přes Kreifeld do Reinbergu a zavřeli nás tam do zajateckého tábora. V tom městě Reinberg bydlí dnes má příbuzná Hertha. Ale tenkrát v tom zajateckém táboře – tam mě potkalo to nejhorší, co jsem kdy v životě zažil. V našem táboře bylo 60 tisíc lidí, spali jsme pod širým nebem na holé zemi. V okolí to bylo podobné. Další tábory byly menší: pro 10 tisíc či 20 tisíc. Ten náš byl největší a všechny tábory navazovaly jeden na druhý. Pět dní jsme nedostali žádné jídlo ani pití. Byla zima. Každý den tam umírali lidé. Zahřívali jsme se tak, že 10 tisíc lidí se postaví a mačká se na sebe. Když jsem byl uprostřed, tak mi nebylo zima a mohl jsem ve stoje i trochu spát. Když jsem byl na kraji, tak to nešlo. Po pěti dnech nám dali chleba: na 50 lidí asi 1 – 2 bochníky. Na každého vyšel jen malý kousek. Když se chtěl člověk napít, tak musel stát dlouhou frontu – a pak na něj nezbyl žádný kousek chleba. Tam jsem prožil své 17. Narozenniny. Na noc se někteří pokoušeli zahrabat trochu pod zem, aby jim nebyla tolik zima, ale i tak někteří umírali. Na tom poli, kde jsme byli, měl sedlák uskladněnou řepu na zimu, tak jsme jedli tu řepu, ale za chvíli byla pryč. Po více než měsíci takového strašného strádání jsem dostal úplavici. Poslali mě do lazaretu, který byl v Mönchengladbachu. Tam to bylo jako v nebi: postele, jídlo, pití, čisté věci apod. Zdravotní sestry tam byly moc milé, byly to Američanky. Byl jsem tam asi 14 dní. Pak jsem musel zpátky do tábora, do toho hrozného utrpení. K tomu všemu se tam třeba stávalo, že američtí černoši, co nás hlídali, tam pro legraci hodili mezi nás cigaretu nebo jen vajgla. A zajatci se o to rvali skoro na smrt. Tehdy jsem si řekl, že nikdy nebudu kouřit. V táboře byli s námi ale i někteří z Volksturmu, chlapi 70 let staří. A taky tam s námi zpočátku byli i lidé z jiných národností: tedy nejen Němci, ale i Poláci, Francouzi, Jugoslávci, Češi apod. Američani asi zpočátku zajali všechny, kdo jim padli do rukou. Pak to postupně začali třídít: kdo byl jiné národnosti než Němec, toho pustili. Pouštěli tak i nějaké Čechy. Ale já se tehdy nepřihlásil

k Čechům: jednak jsem bydlel v Německu a taky jsem neuměl česky. Byl jsem v tom táboře jako Němec. V zajateckém táboře jsem strávil skoro tři čtvrtě roku pod širým nebem a nikdy předtím a nikdy potom jsem nic tak strašného nezažil. Je to zvláštní: celou válku jsem se bál ruského zajetí, protože Hitlerova propaganda tehdy hlásala, že Rusové zajatcům vyřezávají jazyky apod. Nakonec jsem se dostal do amerického zajetí, ale bylo to velmi, velmi trpké.

Pak někdy v listopadu 1945 nás přesunuli do Belgie, taky do zajateckého tábora. Ale tam už to bylo lepší: spali jsme ve stanech a navíc pod stany byly vyhloubeny do země díry asi do výšky 1 metru, takže to tam už celkem šlo.

U sedláka ve Steinfeldu

V Belgii mě pak propustili ze zajetí – asi v prosinci 1945. Ale kam teď? Do Slezska jsem nemohl, tam byli Rusové. Nevěděl jsem, kam jít. Takových, kteří neměli domov, tam bylo dost. Tak nás Američani odvezli do obce Neuenkirchen u města Brahmische. Tam odtud nás – asi 30 propuštěných zajatců – odvezli dál na vesnici do Steinfeld. Tam už byli místní sedláci (Němci) a ti si nás rozebrali. U sedláka jsem pak byl sice jako sluha nebo otrok, ale byl jsem moc rád, že už nejsem v zajateckém táboře. Zpočátku jsem vůbec nerozuměl, protože tam mluvili nějakým divným dialektem. Tak se mnou museli mluvit hoch-deutsch. Spal jsem v takové malé místnůstce vedle maštale, ale měl jsem tam svou postel. Měl jsem co jíst a co pít a taky jsem dostával za práci peníze. Ty marky jsem později převezl do Čech, ale po měnové reformě v roce 1948 stejně nějak propadly. V té místnůstce někde nade mnou pořád voněl špek. Ten jsem sice k jídlu nedostával, ale kousek jsem si ho tam vzal. U sedláka jsem byl skoro 1,5 roku. Pak, asi před 30 lety, jsme si s manželkou udělali do té vesnice výlet a toho sedláka jsme navštívili. Ale tenkrát, krátce po válce, mě tam začaly trápit otázky: žijí moji rodiče? A co moji sourozenci? Nevěděl jsem o nikom vůbec nic a oni nevěděli nic o mně. Někdy v letech 1946 – 1947 jsem tedy

poslal rodičům do Horních Poděbrad dopisy, ale moji rodiče už tam nebydleli, protože mezitím vysídlili do Čech. To jsem nevěděl. Tak moje dopisy přicházely do vesnice, ale neměl je tam kdo převzít. Tak je tam přebírala Elsa Jirmanová. Ta mi odepsala, že rodiče jsou v Čechách. A moje dopisy poslala mým rodičům do Třech Seker. Pak jsem si začal psát s rodiči.

Přestěhování do Čech

Chtěl jsem se přestěhovat z Německa za svými rodiči do Třech Seker – ale jak? Moje matka měla příbuzného, jmenoval se Gustav Stranofský a pracoval v Praze v Armádě spásy. A ten strýc Gustav začal v Praze něco organizovat, protože takových jako já, co jsme se chtěli přestěhovat z Německa do Čech, bylo totiž hodně. Pak jsem dostal nějaké papíry z Ministerstva zahraničí ČSR, ale bylo to v češtině a já to neuměl přečíst. Vždyť jsem měl jen německou školu. Nechal jsem si to přeložit a dopisování pokračovalo. Máma pak napsala, že se bude pro potomky českých exulantů, kteří se chtějí vrátit z Německa do Čech, organizovat zvláštní vlak. Ten vlak byl vypraven z nedalekého města – Hamborn. Sedlák mě tam koňma zavezl. Když se dověděl, že chci do Čech, tak spráskl ruce a řekl: „Warum?“ – A i když jsem mu řekl, že je to moje „Heimat“, a že tam teď bydlí moji rodiče, tak to vůbec nemohl pochopit. Před odjezdem kontrolovali Němci naše papíry – a málem jsem neodjel. Řekli mi totiž, že některé papíry chybí. Ale nakonec mě pustili. Jeli jsme tím vlakem asi týden. Jednou nám ve vlaku řekli, ať jdeme loupat brambory – a já jim vůbec nerozuměl. Doma jsme totiž bramborám říkali „bulvy“. Vlak nakonec dojel až do Chebu. Z Mariánských Lázní jsem pak šel pěšky do Třech Seker. Bylo někdy zjara 1947. Procházel jsem vesnicí a najednou se otevřela jedna vrata, z nich vyšla nějaká žena a zavolala na mě „Helmut!“ Byla to moje matka.

Život v Čechách

Ve Třech Sekerách jsem nejprve pomáhal tátovi v hospodářství. Česky jsem skoro

neuměl, postupně jsem se učil. Na zimu 1947 – 1948 jsem šel pracovat do továrny ve Třech Sekerách. V té době jsme jezdili na různé mládežnické akce, na různá evangelizační shromáždění, například do Nejdku i jinam. V Nejdku býval učitel Coufal. Často to bývalo i v Libavském Údolí v továrně. Tam se půjčila jídelna a byla tam evangelizace. Tam kázal hodně Josef Kolman a jeho bratr. Jezdil tam kázat i Fritz Kyprý, což byl bratr Selmy Winklerové. Ten Kyprý byl farářem v Chodově a na jedné jeho evangelizaci v Libavském Údolí jsem se obrátil. Bylo to někdy v roce 1948 nebo 1949. Na ta různá mládežnická setkání jezdili z širokého okolí: z Třech Seker já se svou sestrou Ernou, taky Gerhard a Vilém Jirmanovi se svým bratrem Manfredem a mnoho dalších. Na všechny akce se jezdilo vlakem a jezdilo se tak v létě i do Zlína. Tam byly takové týdenní kurzy. Spalo se v Bařových ubytovnách, když dělníci byli na dovolené. Jezdili tam mnozí z Čech, ale i z polské strany, třeba trubači a zpěváci z Těšínska. Po únoru 1948 to všechno zakázali.

V roce 1950 jsem musel na dva roky na vojnu. Před vojnu jsem si dopisem namluvil děvče – moji pozdější manželku. Bedřišku jsme znal ještě z Husince. Teď bydlela v Libavském Údolí a potkávali jsme se na evangelizacích a na setkáních mládeže. Na vojně jsem byl v Mariánských Lázních, ale od jara do podzimu jsem býval v Kostelní Bříze u Kynšperka. Tak jsem často během vojny chodil za Bedřiškou do Libavského Údolí. A taky jsme si hodně psali, to bylo naše „chození“. Na vojně jsem býval ve strážním oddíle a hlídali jsme v lese sklady munice. Z vojny jsem přišel v roce 1952 a svatba byla v roce 1953.

Rodina

Po svatbě jsme bydleli nejprve v Mariánských Lázních. To byla ubytovna pro pracovníky v hotelích. Bydleli tam servírky, číšníci apod. My jsme tam byli jako správcovi. Dělal jsem tam nočního vrátného a taky jsem tam topil. Ale byl tam špatný byt, tak jsme se přestěhovali do Dasnic. Tam jsem dostal práci u Českých drah a pracoval jsem u železnice

od roku 1960 do roku 1988, kdy jsem odešel do důchodu. Dcery Růžena a Marta tehdy pracovaly v obchodě v Citicích, a tak nás upozornily, že se tam prodává jeden pěkný domek. Peněz jsme moc neměli, ale s Boží pomocí jsme to dali všechno dohromady a dům jsme v roce 1978 koupili. Ten dům stále vnímáme jako Boží dar, tak jsme do něj přijímali hodně návštěv: bývali tam naši příbuzní, taky různí křesťané z Čech i z Německa, a taky jeden kazatel z Afriky. S manželkou jsme spolu už 61 let – i to je Boží dar.

Závěr

Jsem za všechno vděčen Pánu Bohu. On nás povolal naším jménem, on nám odpustil naše viny a stále odpouští. Neměli jsme sice v životě všechno, co jsme chtěli, ale to, co jsme opravdu potřebovali, to nám Pán Bůh dal.

V říjnu a listopadu 2014 vyprávěl Helmut Bernhardt, zapsal Mikuláš Zoubek

MARIE A MY VŠICHNI

– čtení po třiašedesáti letech

Když jsem přijala úkol přečíst „příběh zpracovaný básnický na okraji deníku“ (citace ze záložky) zelovské dívky Marie Lazarové, nevěděla jsem nic o autoru knížky Miloslavu Burešovi, protože o něm jako o autorovi tam není žádná zmínka. Ilustrátorku Ludmilu Jiřincovou jsem ale znala osobně, protože spolupracovala s Lyrou Pragensis, kde jsem byla zaměstnána. Jsem přesvědčena, že by nesouhlasila s ilustrováním něčeho, co by nemělo valnou cenu.

S překvapením jsem před časem zjistila, že autorem textu k dvěma skladbám Bohuslava Martinů je náš autor a dokonce v kantátě Otvírání studánek je připsáno: „Věnováno M. Burešovi a našemu kraji.“ Byl to tedy i básník.

Tak tedy ten pro mne – a myslím, že i pro mnohé jiné – neznámý autor se narodil v roce 1909 v Poličce a zemřel nečekaně v roce 1969 v Praze. Po studiích na gymnáziu a FF UK pracoval jako redaktor novin

v Liberci a vystřídal potom několik dalších míst, vždy nějak spojených s kulturou. Má na kontě celou řadu publikací a mezi nimi v roce 1953 vydanou knížku Marie a my všichni. Je to zřejmě skutečně v české literatuře poprvé, kdy autor sáhl k beletristickému zpracování reemigrantského tématu. Marně jsem přemýšlela, kde se mu toto téma nabídklo; jisté je, že zpracoval deník Marie Lazarové ze Zelova, potomka pobělohorských emigrantů. Snad by souvislost mohla napovědět blízkost Liberce k polské hranici a to, že provázanost člověka s rodnými místy prostupuje celou jeho prózou a odráží se i ve zmíněné knize.

Zdá se mi ale, že některé vývody v závěru knihy jsou trochu poplatné době, ve které byla vydaná. Navíc pocházel z dělnické rodiny – a jak je napsáno na záložce obalu – „Již v prvních knihách byl základní hodnotou a jistotou rodný kraj s jeho přírodou, lidmi a tradicemi. K tomu později přibyl sociální protest.“

Pokusím se teď nastínit velmi stručně obsah knížky a sem tam porovnat podmínky a příčiny, které vedly potomky exulantů k návratu do vlasti z Volyně a Polska. V českých vesnicích okresu Střelín, například, byla možnost návratu do „země otců“ živě prodiskutována. A při tom přišly na přetřes některé zásadní otázky: Kde je naše vlast? Jsme Češi nebo Němci? Máme přesídlit nebo ne? Tahle nejednoznačnost „při rozhodování vedla k mnohým roztržkám napříč příbuzenskými vztahy. Mnozí z těch, kteří zůstali, pocítovali souhlas s reemigrací jako zradu“ (citát je z připravované knížky Husinec, autor Bernd Radetzki) – a tak to vyplývá i z obsahu knihy.

Na Volyni to bylo jednoznačné: jsme Češi, vracíme se do vytoužené vlasti, a nikdo neváhal, zda má jet či ne i proto, že mužijáci už v ČSR byli a hospodařili.

Při četbě knížky, zvláště v prvních kapitolách, mne až mrazilo z toho, jak rozdílný byl vztah Poláků a Ukrajinců k Čechům.

Hrdinka knížky Marie Lazarová zažila první náraz, když zjistila, že místní čeští obyvatelé je v novém bydlišti pokládají za Poláky. Ona se postupně snažila porozumět

mentalitě svých nových spoluobčanů, měla však trochu jinou představu o návratu do vlasti: „... Sen se rozplynul: Všude kolem nás byla skutečnost, a tu bylo třeba pochopit a naučit se žít.“ Ještě těžší to bylo pro rodiče. Museli se vyrovnat i s tím, že duchovní stránka života je tady potlačena. Vzájemné sžívání s obyvateli vesnice nebylo jednoduché pro nikoho, ale přece se to po delší době podařilo i díky společným zážitkům, nebezpečí, úzkosti i naděje.

Marie ke konci nachází vztah s chlapcem, který je kvalitní po stránce mravní, je ochoten kdykoli pomoci druhým; hovoří spolu o vztahu k Bohu, ale Jan věří především v člověka a v dobro, dívá se do lepšího a spravedlivějšího života a netuší, jak už v nejbližší budoucnosti se takhle bezmezná víra ve stvoření ukáže ošidnou.

Škoda, že se mi nepodařilo nikde najít hodnotící slovo k této knize, abych mohla srovnat svůj názor s jiným.

Myslím však, že rozsahem nevelká knížka Miloslava Bureše stojí rozhodně za přečtení.

Rut Nývltová

DRAHOMÍR KOUTECKÝ (1931 – 2015)

Dne 26. 2. 2015 zemřel PhDr. Drahomír Koutecký. Patří k významným českým archeologům a je autorem mnoha vědeckých prací. Narodil se 17. 1. 1931 v Zelově v české rodině potomků pobělohorských exulantů. Po druhé světové válce s rodiči reemigroval do ČSR. Vystudoval obor archeologie a historie na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze (u prof. Filipa) a po absolvování vojenské služby nastoupil do Archeologického ústavu ČSAV. V roce 1961 začal působit v mostecké expozituře tohoto ústavu, jejíž byl od roku 1966 ředitelem. Významně se zasloužil o vytvoření vhodných podmínek pro archeologickou práci v severozápadních Čechách a tím i o mnohé významné archeologické objevy v této lokalitě. Hlavní oblastí jeho zájmu byla doba bronzová a starší doba

železná na území Čech a střední Evropy, především kultury lužická, knovízská a bylanská.

Kromě mnoha odborných prací z oblasti archeologie publikoval v roce 2000 ve sborníku „Věra nebo vlast“ stat' „Emigrace do Zelova a reemigrace do Čech“ a v roce 2012 v publikaci „Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2009 – 2010“ obsáhlou studii „Životní a hmotné podmínky české evangelické menšiny v první polovině 20. století v Zelově (Zelów) a okolí“. V době, kdy si připomínáme sedmdesátileté výročí reemigrace potomků exulantů, vybíráme z této studie kratší ukázkou týkající se jeho osobních zkušeností s koncem války a s reemigrací:

Druhá světová válka

Před vypuknutím války, v létě 1939, se objevila veliká polární záře, která pro mnoho lidí znamenala předzvěst zlých válečných časů. Válka začala 1. září 1939 útokem německé armády na Polsko a k útoku se 19. září přidalo Sovětské Rusko, jako spojenec Německa. Polská armáda ustupovala přes Zelůvek do Varšavy auty, na koních i na povozech. Na ochranu obyvatel před válečnými událostmi nařídily úřady vybudovat kryty – zemljanky o rozměrech 4x4 m do hloubky asi 2,5 m, zastřešené borovými kládami. Naše rodina ji však nikdy nestačila použít, neboť během tří týdnů bylo Polsko poraženo. Zelov se dostal přímo pod německou správu. Němci založili provincii Warta. První zatýkání provedly policejní orgány už 11. listopadu. Němci zavedli podporu pro nezaměstnané, ale příjemci se museli zúčastnit veřejných prací, například stavby silnic, čištění příkopů a kanálů atp. Němci se na Čechy dívali jinak – lépe, než na Poláky. Čechy, kteří přišli z bývalého Pruska pokládali totiž za poloviční Němce, a proto je též nutili k přijetí tzv. „Volkslisty“. Jen někteří ji však přijali (někdy se uvádí 600 osob, ale tento počet je přehnaný a objektivně neověřený). Tito pak museli sloužit v armádě i u policie. Češi, jako Poláci a jiné národnosti, byli nuceni pracovat v Německu. V Zelově byly zavírány továrny a měnily se ve vězení. Persekuce Židů začala v květnu roku 1940.

V témže roce, v době „honů na Židy“, poskytlí mí rodiče ve stodole na seně asi týdnenní azyl jedné židovské rodině se dvěma dětmi. Po částečném zklidnění situace od nich odešli dospělí členové rodiny. Brzy na to moji rodiče, bez ohledu na nebezpečí, obě děti, které po cestě vydávali za vlastní, dopravili na hranice Generální gubernie (tam údajně existovala jakási autonomie), aby je odevzdali jejich příbuzným. Ještě si vzpomínám na jednu událost. Jednou v noci nás navštívil dospělý známý židovského původu, který utekl z transportu. Rodiče mu poskytlí jídlo a šaty a ještě téže noci odešel.

Německou persekucí trpěli vedle Židů především Poláci. Většinu polských vesnic v okolí Zelova Němci vysídlili a obyvatele odvezli na práci do Říše. Na jejich místo usadili Němce z Besarábie, Povolží, Rumunska atd. Rodina strýce Veselovského a další české rodiny v obci Bachořín byly celý týden rovněž připraveny k vystěhování se zavazadly o váze 30 kg, ale nakonec k němu nedošlo.

Za války bojovali mezi sebou dvojí partyzáni: promoskevští v čele s Boleslawem Bierutem a prolondýnští, které vedl Stanisław Mikołaczyk. Během německé okupace místní orgány chytali mladé lidi – Poláky i Čechy a odváželi je na práci do Německa. Při jednom takovém pouličním zátahu se sestřenice Evženie Veselovská dostala také mezi „odchycené“, ven jí pomohl strýc Jaromír.

Za války museli sedláci odvádět dodávky obilí a masa, jinak jim hrozily pokuty i vězení. Jejich zvláštní povinností byl také sběr kamenů na polích. Ty se pak používaly na stavbu silnic. Ve válce moji rodiče hospodařili na zděděných pozemcích, otec provozoval rovněž závoznictví. Dopravoval rašelinu z Lupce a černé uhlí z Łasku jednotlivým zájemcům.

Češi v Zelově získali zvláštní statut – nebyli ani Poláci ani Němci. Měli odlišné legitimace, odlišné lístky na potraviny, ale jejich děti, stejně jako ty polské, nechodily do školy. V roce 1944 Němci budovali opevnění na Odře. Mnoho mužů ze Zelova bylo odvezeno na zákopové práce. Také otec musel nastoupit na budování opevnění, kde

pracoval až do Vánoc. Já, jako třináctiletý, jsem musel nahradit otce při sklizni obilí; jezdit s vozem a odvážet do stodoly obilí a později také bram-bory, které se ukládaly do sklepů a krechtů. Bez pomoci sousedů bychom to s matkou nezvládli. Musím říci, že to bylo z fyzického hlediska nejtěžší období mého života. Tehdy jsem si uvědomil, že pokud člověk musí, může překonat skoro všechny překážky. Otec se z nucených prací vrátil na vánoční svátky na dovolenou, a to už bylo slyšet vzdálené dunění děl. Zelov byl osvobozen Rudou armádou 19. ledna 1945.

Po válce v roce 1945

Při obsazování naší vesnice Zelůvek obsadil oddíl Rudé armády několik usedlostí. U nás pobýval oddíl kuchařů s důstojníkem. Z té doby se mi vybavuje několik událostí. V paměti mi zůstala vzpomínky na to, jak vojáci přivezli na nákladním autě kotel ve tvaru vany a postavili ho na čtyři kameny. Do kotle překloupili bečku kysaného zelí. U souseda Vondráčka zrekvírovali tele, které pak rozdělili na menší části a vložili do kotle. Obsah doplnili bramborami se slupkami a vodou. Pod kotlem zatopili a vše dohromady uvařili. Druhá událost byla skutečně dramatická. Otec šel na půdu koním pro seno a přitom ho zahlédl voják, který usoudil, že nese jídlo nepřátelům: „On nosyt kušaně Germancom!“ Pod bodákem pak mého otce přivedl před velitele. Naštěstí matka ovládala ruštinu natolik, že se jí podařilo důstojníkovi vysvětlit, proč otec na půdu šel. Ten pak musel jít nahoru s několika vojáky, kteří veškeré seno propíchali bodáky. Tak se záhada vysvětlila, jinak by otci hrozilo zastřelení. Přesto ho vojáci nadále neustále pozorovali jako osobu, které nedůvěřovali. Třetí událost byla smutná a „krvavá“. Němci utíkali v lednu 1945 po skupinkách mimo hlavní cesty. Když chtěli přejít pole, spojující dva lesíky, došlo za naší chalupou k přestřelce. Dva zastřelení němečtí vojáci pak byli zakopáni na naší zahradě. Čtvrtá vzpomínka je poněkud „zábavná“. Pro nás děti bylo zajímavé v noci pozorovat pravidelnou střelbu mezi Němci a Rusy. Tehdy nám střely z obou stran létaly těsně

nad komíny. Pátá epizoda se týká bratrance Rudolfa Kouteckého, který bydlel a hospodařil na usedlosti zvané „Poušť“. Na Vánoce 1943 načerno zabil prase, bohužel ho někdo udal. Přijeli četníci, zabavili prase a bratrance, kterého zatkli, pak odsoudili na půl roku do vězení. Podle jeho výpovědi zažil hrubé zacházení a těžkou práci. Po návratu se delší dobu léčil. V létě 1945 reemigroval do Čech a dožil v Kraslicích.

První správní rada v roce 1945 a ilegální návrat do vlasti

První samospráva (Rada narodowa) po osvobození vznikla v Zelově v lednu 1945. Tvořili ji čtyři Češi a tři Poláci, starostou byl tehdy naposled zvolen Čech – Teofil Miller, který byl členem Polské dělnické strany (PPR). Starostoval však jen pět týdnů. Pak byl nařčen ze zpronevěry státních peněz, funkci vzdal a z vlastních prostředků manko vyrovnal, aby Čech nebyl pokládán za zloděje. Tak skončila skoro stopadesátiletá samospráva Čechů v Zelově. Podle různých pramenů přišlo v době války o život čtyřicet zelovských Čechů. Dvacet dva osob bylo popraveno, devět padlo jako vojáci Svobodovy armády, tři jako vojáci Rudé armády a další zemřeli na nucených pracích či ve vězení. Tento počet je stejně asi neúplný. V roce 1939 žilo v Zelově 3500 Židů, z lágrů se jich však vrátilo v roce 1945 pouze šedesát. Po válce se v Zelově projevil polský nacionalismus vůči Čechům i Židům. Původní usedlí Němci byli vysídleni a říšští včas utekli. K poslednímu pogromu na Židy v Polsku došlo 4. července 1946 v městě Kielce.

Podobný poměr po válce měli Poláci k Čechům, údajně proto, že se měli za okupace lépe (měli např. lepší potravinové lístky). Polští milicionáři měli dvě zaměstnání: ve dne strážní službu a v noci loupežnictví. Uniformovaní milicionáři přepadali české rodiny a okrádali je. Obyvatele zavřeli do sklepů, odkud je pak vysvobodili jejich sousedí. Při ohlášení na stanici milice většina strážníků spala. Došlo to tak daleko, že polská samospráva vydala do každé rodiny pušku na sebeobranu (tehdy jsem i já střílel

poprvé z pušky, ovšem jen na ptáky). Občané si vytvořili domobranu, ale moc to nepomohlo. Po 150 letech se Češi začali stěhovat z Polska do Čech. Mezivládní jednání nevedlo k výsledkům, překážkou byly opět majetkové problémy. Polská strana nebyla ochotná k jakékoli kompenzaci, proto se exulanti snažili dostat pryč načerno. Své majetky pod cenou prodávali nebo pronajímali. Opačkovala se stejná situace jako před 350 lety. Tehdy odcházeli tajně Čeští bratři – nevolníci pro svou víru z vlasti do Polsky a nesli si jen pár osobních věcí, také však Bibli králickou a Labyrint světa. A teď se zase jejich potomci kvůli vlastní bezpečnosti vraceli zpět do Čech, do země otců, zase načerno a podobně jen s osobními věcmi a se starou Biblí. Stejným způsobem cestovali do Československa i moji rodiče a dva bratři – sedmiletý Vlastimil a pětiletý Jiří.

Náš dům na Zelůvku se nacházel v ulici Kilinského a měl čp. 109. V létě 1945 jsme pronajali celé hospodářství: 7 hektarů polí, les a louky, 2 koně, 6 ks dobytka, zaseté obilí, sklizené seno, zasázené brambory, včetně hospodářského náradí. Nájemce nám však nezaplatil penězi, pouze se odvděčil tím, že nám odvezl nejnnutnější věci našimi koňmi a vozem na vzdálenou železniční stanici Kozolupy. Vlastní odjezd se uskutečnil tajně o půlnoci. Kvůli menší možnosti přepadení odcházely společně čtyři rodiny, za účasti vojáka Svobodovy armády. Kolem poledne jsme dojeli na železniční stanici. S dalšími rodinami jsme zakoupili nákladní železniční vůz a celý týden cestovali do Bohumína (asi 350 km). Na každé druhé stanici bylo třeba dát úplatek, abychom mohli projet o kousek dál.

MALÝ PRŮVODCE VELKOU HISTORIÍ

Jan Karafiát

Neobvykle dlouho se potulujeme městem i krajem kolem Litomyšle. Je natolik půvabný a plný krás i historických příběhů, že si pozornosti zaslouží. Dnes se budeme toulat

Vysočinou ve stopách Jana Karafiáta i proto, že vzpomínáme 170. výročí jeho narození.

Nezačneme v Jimramově, jak by se dalo předpokládat, ale v Telecím. Prvním zastavením je památný strom – Lukasova lípa, botanický název je Lípa velkolistá, *Tilia platyphyllos*, a je třetí nejmohutnější památnou lípou u nás. Ta první je Husova lípa u Sudslavic, také jsme ji navštívili, když jsme se toulali krajem M. Jana Husa. Lukasova lípa je nyní také ve znaku obce Telecí. Je zmiňována v literárním díle Terezy Novákové i Aloise Jiráka, který poeticky popisuje svoje pocity, když seděl v dutině stromu, hleděl do její koruny a těšil se jejím zpěvem.

V Telecím je ještě další památný strom, Pajkrův dub, patří mezi rodové stromy, co se vysazovaly na paměť významné rodové události, narození potomka či dokonce založení statku. Stáří toho se odhaduje na 500 let a tak zcela jistě pamatuje i počátky českého náboženského exilu. Jeho kmen má obvod 545 cm.

Tereza Novákové zvěčnila ještě jinou lípu, co nese název podle hrdiny jejího románu, Drašarova. Roste mezi obcemi Pustá Rybná a Březiny. Josef Václav Justin Michl zvaný Drašar, to jméno dostal po matce a dosud se v okolí vyskytuje, ale jeho nositelé už nevědí, jaká je spojitost s literárním hrdinou. Tento náš v mladých letech odchází na studia do Prahy, setkává se s českými vlastenci, kteří ho utvrzují v lásce k vlasti, a ta se stává jediným světýlkem jeho jinak neutěšeného života. Na přání rodičů se stává katolickým knězem, zamiluje se do své Míny a zjišťuje, jak těžká jsou pouta celibátu. Dostává se do Uher, onemocněl, dům v rodné Poličce vyhořel, Mína ho opustila, zřekl se svého úřadu, přestoupil na evangelickou víru, stal se učitelem v Březině. Narodila se mu nemanželská dcera Justína, její matka Josefa Maděrová při porodu zemřela. Stal se bezdomovcem v opovržení u svých rodáků, učil po chalupách děti a sedlákům pomáhal s písemnostmi. Zcela opuštěn nachází jakési útočiště v ubohé chaloupce pod lípou (to je ta památná Drašarova) se stejně ubohou její obyvatelkou. Zde v naprostém zapomnění

zemřel. Jeho hrob i pamětní deska jsou na hřbitově v Březinách. V tomto smutném příběhu vystupuje jako kritik takového způsobu života evangelický farář Václav Karafiát z Telecího, strýc Jana Karafiáta.

Z rané doby toleranční je v obci Telecí evangelický kostel s farou i hřbitovem. Za připomenutí stojí, že pozemky pro stavbu kostela poskytl Josef Filipi, písmák a předek pana prof. ThDr. Pavla Filipiho, emeritního děkana ETF KU. Základní kámen kostela byl položen 28. srpna a už téhož roku 19. října 1783 (!) byl vysvěcen. Výstavba však pokračovala ještě v následujícím. Za sto let se zvažovala otázka výstavby nového chrámu, ale pro nedostatek peněz se přistoupilo k radikální opravě. Chránová loď byla zvýšena, dostavělo se novorenesanční průčelí i s věží se zvony. Ty původní byly opakovaně v době první i druhé světové války rekvírovány. Vlastní modlitebna s vnitřním uspořádáním i s varhanami na kruchtě se nám tak dochovala od toleranční doby. Na hřbitově při kostele se nachází hrob i s náhrobkem již zmiňovaného zdejšího kazatele, který tu působil celých 51 let, Václava Karafiáta. Narodil se v Jimramově 17. 10. 1794, teologická studia absolvoval v Uhrách, v Prešpurku – dnešní Bratislavě, zde byl jeho spolužákem i „otec národa“ František Palacký. Mladý teolog krátce působil v Jimramově a ve Sněžném, avšak natrvalo, v listopadu 1822, se usadil v obci Telecí. Jeho působení bylo vskutku požehnané, přestavoval se kostel, fara, hřbitov i škola. Byl nakladatelsky i literárně neobyčejně činný. Mimo jiné v roce 1846 vydal tzv. Karafiátky, čili „Ranní a večerní modlitby pro evangelické křesťany“. Vydáním Kancionálu od Jana Theofila Elsnera se protíná exulantská historie s domácími tajnými a později tolerančními i tolerovanými evangelíky. J. T. Elsner byl reformovaným kazatelem v Lešně a později v Berlíně. To se píše rok 1747, byl vzdáleným příbuzným Jakuba Elsnera, významného pruského orientalisty, církevního rady a rektora berlínského gymnázia.

Jan Karafiát se narodil v jiném údolí, přes kopec, v Jimramově 4. ledna 1846. Z literatury i vlastních autorových pamětí

můžeme docela pěkně sestavit portrét i charakteristiku. Mládí prožité na drsné vysočině s častými pěšími cestami do okolních vsí i městeček, Jimramova, Poličky, ale i Litomyšle, si vypěstoval houževnatost i fyzickou zdatnost. Studium v cizině se naučil odpovědnosti, získal schopnost zorganizovat praktické úsilí zaměřené k reálným výsledkům. Jeví se jako přísný muž konzervativních postojů stojící pevně nohama na zemi. Jistota víry mu poskytla pevný řád a životní jistotu.

Jan Karafiát získal základní vzdělání v evangelické škole při místním sboru. Její úroveň musela být jistě skvělá, neboť byl i jako český evangelík vynikajícím žákem, premiantem, na německém piaristickém gymnáziu v Litomyšli, kde se před deseti lety odehrávala Filosofská historie. Velmi mlád pokračoval ve studiu v Güterslohu, zde byl v kontaktu se svou starší sestrou Marií, která byla diakonkou v Kaiserwerthu. Dále studoval v Berlíně, Bonnu a Vídni, kde ukončil teologická studia roku 1869. První zkušenosti s kazatelskou praxí získával ve sboru v Telecí, pod laskavým dohledem svého strýce. Měl i smuteční kázání při pohřbu jeho dcery Justiny. Připravoval děti ke confirmaci a tato zkušenost ho později vedla k sepsání Reformovaného katechismu. Po krátké praxi pokračoval ve studiu v Edinburghu. A to nebyly žádné programy Erasmus či Eras-mus+. S takovýmto vzděláním působil dvacet let jako farář ve Hrubé Lhotě na Valašsku. Ke svým kořenům se vrací v Pamětech v díle Doba Jimramovská. Z jeho rozsáhlého literárního díla vzpomenu jenom Kritické vydání Bible kralické z roku 1613, jehož revidovaný překlad opakovaně vycházel. Vydal Reformovaný zpěvník, sepsal své Paměti v pěti dílech, sbírku kázání a ovšem Broučky.

Před vypuknutím první světové války zelovští velmi usilovali o získání Jana Karafiáta jako českého faráře pro svůj sbor. To se nepodařilo, ale v roce 1909 nastoupil do Zelowa Bohumil Radechovský, který u exulantů významně posílil české vlastenectví. Však byl se vznikem samostatného Polska ze země vykázán.

Jan Jindřich Karafiát, rodák z Jimramova, zemřel ve věku 83 let 31. ledna 1929 v Praze, byl pohřben na vinohradském hřbitově.

Před časem jsem se v kostele v Ratiboři na Valašsku setkal s paní Dvořákovou, moc pěkně hovořila o časech Broučků. Zde je její vzpomínání.

Berušinka vypráví.

Jan Karafiát přišel na Valašsko jako nový farář ve Velké, tehdy Hrubé Lhotě (1875–1895, pozn. autora). Záhy si zde vytvořil velkou rodinu Broučků. Ti valašští broučci byli děti kolegů farářů. Beruška Janinka byla Karolína, dcera faráře Jana Lányho mladšího z Ratiboře. Zůstala svobodná a život prožila v Pržně, kde byl její dědeček Jan Šulek farářem. Právě u Karolínky se rodiny farářů z blízkého i vzdálenějšího okolí scházivaly. Obvykle to bylo 8. září, kdy můj dědeček, ratibořský farář Čeněk Dvořák, slavil své narozeniny. Ve stejnou dobu mívali katolíci pouť „Panny Marie narození“ a evangelíci si připomínali „vlaštoviček rozloučení“. Dopoledne přišly děti farářů, Broučci a Berušky k Janince, dostaly nějaké cukrátko a šly na kolotoče. Po obědě se dostavili faráři se svými manželkami. Janinka dokulila kuličku hroznového vína a čepovala hostům. Karolínka jako dobrá hospodyňka vyráběla to víno sama z rybízu červeného i černého. Pravidelným hostem býval také Jan Karafiát. Můj tatínek Brouček v prvních letech ještě nebyl na světě, ale po letech se i on dočkal návštěv u Janinky, snad tam chodívali až do její smrti. Takto vzpomínala moje babička Růžena Dvořáková a tatínek, který tam jako malý chlapec Brouček chodíval. Babička nám často vyprávěla o Broučcích a dala nám starosvětské lucerničky a my v podvečer si hrávali na Broučky i s broučky. Tu lucerničku i vzpomínky na krásné chvíle mám stále. Vaše Berušinka Nadežda Zdeňka Dvořáková.

A přišlo jaro. Všecko, všecičko kvete... a tam pod jalovcem kvete i dvanáct chudobiček, devět bělouňkých jako sníh a tři s krajíčkem jako krev červeným. A kvetou tam podnes.

P.S. Litomyšlí a jejím okolím po bratrské, literární, architektonické historii se můžeme hodně dlouho toulat. Tyto i předchozí řádky jsou vějičkou na konferenci do Litomyšle ve dnech 14.–16. října 2016.

Josef Čáp

O ZELOVSKÉM LÉČENÍ

Jak jsme se léčili? Moje nejbližší vzpomínky sahají ke konci roku 1937, to jsem onemocněl záškrtem (difterit). Lékař Cilke byl u pacienta v Lobudicích, tatínek ho měl zastavit, až pojede zpět, trvalo prý to několik hodin. Dostal jsem injekci a lékař říkal, že to bylo na poslední chvíli. Cilke byl u mě několik hodin, než přešla krize. Já si pamatuji jenom na krabičku od injekce, se kterou jsem si dlouho hrál. Její obsah mi zachránil život. Během války si na žádné lékařské ošetření nepamatuji.

Všechny lékařské zákroky, hlavně zlomeniny, veterinářské ošetření, telení a podobně vykonával pan Kulhavý ze Zelůvka. V rodině Kulhavých se lékařské schopnosti a znalosti léčivých bylinek tradičně dědily. Diplomovaní lékaři s ním spolupracovali a obdivovali jeho anatomické znalosti. Nikdy neoperoval a nezasahoval do odborného léčení.

Mimo toho bylo více samozvaných specialistek, porodní bába, znalkyně na bylinkové koupele a odbornice na stavění baněk a příkládání pijavic. Ty byly pro mě hrozně odporné, protože jsem je skoro denně viděl. Když jsem hnal krávu na pastvu, v příkopě, kde byla mělká, bahnitá, stojatá voda, se pijavice vlnily po bahně a zanechávaly stopy jako žížaly po dešti. Baňky byly skleničky ze silnějšího skla asi 4cm vysoké. K nám chodila léčit baňkami paní Andršová, bydlela u lesa, jak se šlo na Lesňáky. Postup byl následující: hořící lihový kahan, drát na konci obalený vatou a baňky; o počtu rozhodovala léčitelka. Od kahanu se zapálila vata na konci drátu, nasáklá lihem, do baňky se přiložila zapálená vata na drátě, která z baňky odstranila vzduch, a v tom okamžiku se baňka přisála na záda. Drsnější byly baňky

řezané. To se břitvou nařízla kůže a místo vzduchu se objevila v baňce bublající krev. Ještě dnes mám prý na zádech nepatrné jizvy. Pokud by to někdo chtěl zkusit, tak technický postup je stejný jako u původního popisu.

Asi ve třetím roce války jsme dostali kurděje. Byly to hrozně nepříjemné boláky, spíše vředy. Rány se vyčistily arnikou (květ z prhy arniky), ricinové zábaly a večer omývání hypermanganem. Dostávaly jsme proto větší denní přísun oblíbeného rybího tuku, též nám radili, že se má pít kapušnice (tj. lác z kyselého zeli). Přežili jsme kurděje i léčbu.

Nejnebezpečnější, a také nejběžnější a nejnakažlivější byly suchoty – TBC, mohly se šířit v každé rodině. Rodinný i pracovní život se odbýval v jedné světnici, kde sedm dětí v rodině nebyla výjimka. Hygienické podmínky byly velmi skromné, a také v málokteré domácnosti chyběl tkalcovský stav, od kterého se při práci velmi praší. Při výměně útku v člunku si tkalci práci ulehčovali, nepoužívali háček na protažení nitě, ale nasáli útek porcelánovým očkem i s prachem, nemluvě o tom, že se v tkaní střídali všichni dospělí v rodině. Při soukání se v ústech navlhčila nit, která se k fajfě (cívka s okrajovými kotouči) přilepila, a to urychlilo začátek přetačení. Neznám vhodnější podmínky pro přenášení infekcí.

Ještě jeden příklad, jak se chránily a ošetřovaly oči. Během žní jsem ubíral s bratrem za tatínkem, který sekal kosou žito. Při ubírání se tvoří snopy – každý snop je převázán povřísem, a asi 10-12 snopů tvoří mandel (panák). Je to nepříjemná práce pro ubírajícího, člověk (jedenáctiletý) je poškrábán a poštipán od osin z klasů, všechno ho bolí. V tomto prostředí mi spadlo něco do oka a pořádně mě to bolelo. Stěžoval jsem si tatínkovi, ten mi hned pomohl: Jak to posekáme, tak si oko doma propláchněš ve vědre s vodou. I když jsem strčil celou hlavu do vědra, nic mi to nepomohlo. Oko zčervenalo a bolelo ještě více. Maminka mě poslala k tetce kořenářce, která se specializovala na oči. Byl jsem zvědav, co to bude za odvar. Ona ta tetka, to byla mohutná ženská s ještě větším hrudníkem, hlavu jsem měl opřenou o něj, že jsem se nemohl

pohnout. Přidrž si horní víčko, mi nařídila, to jsem provedl, a než jsem si uvědomil, co se bude dít, bába vyplázla na mě jazyk a jedno líznutí mě zbavilo bolesti, která mě trápila skoro tři dny. Mě se tak ulevilo, že už to nebyla bába, tetka, ale velice příjemná tetička, kterou jsem zdaleka zdravil a smekal čepici. (to bylo ještě v dobách, kdy se při pozdravu smekaly čepice a klobouky).

Od jara, to je od sázení brambor, do kopání buleu (brambor), jsme chodili bosí. Jinak se nosily dřeváky, a v neděli kožené boty do kostela, které jsem podědil po bratrovi. Tím nechci tvrdit, že jsme se měli špatně, ale věci se užívaly, dokud se nezničily. Bosí jsme hráli i fotbal – hadrákem, někdy na strništi. Běhat bos po strništi to byl kumšt. Muselo se pohybovat nohou hodně při zemi, aby se strniště ohýbalo a nezapichovalo do nohy. Po takové kopané byly nohy popíchané, poškrábané, a někdy i zkrvavené. Na všechny ty krvavé rány, odřeniny, se nejdříve musely povinně nohy umýt, to jsme považovaly jako trest od dospělých, potom přišlo ještě větší ubližování, omyli nám ty rány arnikou ve špiritusu. Po takovém ošetření leckterý borec přestal hrát fotbal. Nakládána arnika ve špiritusu byl všelék, skoro na všechny neduhy.

Pojmenování nemocí bylo někdy velmi přiléhavé až milé, například, zatvrzení (zácpa), přečištění (odstranění zácpy), takže po zatvrzení přišel lék na přečištění, často to byl ricinový olej.

Užívané léky: zaječí a psí sádlo, jelení lůj (loj), arnika (z prhy arniky květ naložený v lihu, použití skoro na všechny vnější potíže), hofmanské kapky (hořký lék, při nachlazení, nevolnosti a depresi), kafrová mast (na bolesti kloubů), máta-polej a lipový čaj – na rýmu a nachlazení, valeriánské kapky (kozlík lékařský + různé byliny a líh) – proti stresu, prospívá dobrému spánku. Zapomněl bych na lék nejoblíbenější, nejpoužívanější, zgranku, a podle nemocných, kteří se uzdravili, i nejúčinnější. Při vaření toho léku vezmi: lžici cukru, kapku vody, v rendlíku vytvoř karamel, vlož menší lžici domácího másla a restuj za stálého míchání až do propojení obou složek, přidej 100 g vody a to celé vař, dokud se vařením karamel nerozpustí, nakonec přidej asi 250 g rumu nebo 100 g lihu, to celé zavař, ale ne dlouho, aby léčivé páry neunikaly a okamžitě podávej. Tento lék se používá na rýmu, chřipku, na pocení a někdo ho používá i preventivně. Není vhodný pro děti do 18 roků.

Josef Mundil

EXULANTI, VYHNANCI A UPRCHLÍCI

Mezinárodní konference spolku Exulant, z. s.

a

Johannes Mathesius Gesellschaft,

pod záštitou synodního seniora ČCE Daniele Ženatého,

předsedy Rady Evangelické církve v Německu

biskupa Heinricha Bedforda-Strohma

a rektora Wyższej Szkoły J. A. Kmeńskiego v Lešně Macieje Pietrzaka

Litomyšl 14.–16. října 2016

Přihláška na konferenci v Litomyšli

Před vyplněním a odesláním přihlášky si prosím přečtěte **Organizační instrukce** (registrace, ubytování, snídaně, autobusový zájezd, sborník apod.). *Povinné odpovědi. Vyplňte nebo označte zakroužkováním příslušná čísla odpovědi.

I. Jméno a příjmení*:

II. Jednací jazyk*: 1) Čeština. 2) Němčina. 3) Polština.

III. Účast*: 1) Pasivní (návštěvník přednášek, koncertů apod.). 2) Aktivní (vystavení posteru, příspěvek do sborníku, tlumočení a překlady, hudebník, organizace).

IV. Vyberte v případě aktivní účasti (pro podrobnosti budete kontaktováni pořadatelem):

1) Vystavení posteru. 2) Příspěvek do sborníku. 3) Tlumočení (němčina-čeština). 4) Tlumočení (polština-čeština). 5) Překladatel textů do sborníku z němčiny do češtiny. 6) Překladatel textů do sborníku z polštiny do češtiny. 7) Hudebník. 8) Organizace konference. 9) Jiné – vlastní návrhy:

V. Název příspěvku, posteru (povinný údaj v případě odpovídající aktivní účasti):

VI. Pracoviště (povinný údaj v případě aktivní účasti):

VII. Akademické tituly (povinný údaj v případě aktivní účasti):

VIII. Ubytování*: 1) Evropské školicí centrum (vyhověno může být pouze v případě volných míst). 2) Vlastní.

IX. Pokoj v EŠC (vyhověno může být pouze v případě volných míst; povinný údaj pro zájemce o ubytování v EŠC): 1) Jednolůžkový. 2) Dvoulůžkový. 3) Třílůžkový. 4) Čtyřlůžkový. 5) Nezáleží.

X. Datum ubytování v EŠC (povinný údaj pro zájemce o ubytování v EŠC):

1) 13.–14. 10. 2016. 2) 14.–15. 10. 2016. 3) 15.–16. 10. 2016.

XI. Mám zájem o snídaně (povinný údaj pro zájemce o ubytování v EŠC): 1) Ano. 2) Ne.

XII. Mám zájem o autobusový výlet v neděli 16. 10. 2016*: 1) Ano. 2) Ne.

XIII. Mám zájem o zaslání sborníku z konference (v případě zájmu vyplňte prosím níže poštovní adresu):

1) Ano – ks 2) Ne. 3) Nerozhodnutý (případná objednávka později).

XIV. Bydliště* (město, stát):

XV. Poštovní adresa (povinný údaj v případě aktivní účasti):

XVI. E-mail (povinný údaj v případě aktivní účasti):

XVII. Další poznámky:

Vytištěné a vyplněné přihlášky zasílejte na adresu:

Mgr. Pavel Čáp, Brechtova 778/4, 149 00 Praha 415

Oskenované přihlášky zasílejte na e-mail: pavel.cap@email.cz

Program konference

Pátek 14. října 2016

8:00–12:00 hod. registrace účastníků, ubytování, instalace posterů

PŘEDNÁŠKOVÝ SÁL / KAPLE

13:00 hod. Zahájení konference | • Radomil Kašpar, starosta města Litomyšl

- Maciej Pietrzak, zástupce organizací, které nad konferencí převzaly záštitu
- Jan Bistranin, předseda spolku Exulant, z. s.

Úvodní bohoslužby: **Daniel Ženatý**, synodní senior ČCE

Jindřich Halama: Svoboda svědomí v české reformaci

Helliodor Muszyński: Role J. A. Komenského v životě českých a moravských exulantů

Dietrich Meyer: Podíl českých a moravských bratří na misijním díle obnovené Jednoty bratrské a jejich vlastní porozumění tomuto úkolu

Wolfgang Bruder: Proměny časů na Kravařsku (1480, 1722, 1925, 1940, 1946)

Horst Schinzel: Osudy evangelické větve rodu Šliků

Daniel Franzkowski : Čeští bratři ve Střelíně

Pozdravy z dnešních či bývalých exulantských středisek, krajanských spolků, institucí. Život potomků českých exulantů ve Slezsku, Polsku, na Volyni, Ukrajině, Rumunsku a jejich reemigrace.

ZÁMECKÁ KAPLE

Slavnostní koncert – **Trio Eufonico:** – Hudba 17. a 18. století

Sobota 15. října 2016

PŘEDNÁŠKOVÝ SÁL / KAPLE

9:00 hod. Zahájení sobotního programu

Martin Chadima: Konfesionalizace a emigrace v Evropě

Edita Štěříková: Exulanti z Čech a Moravy v 17. a 18. století

Oskar Sakrausky: Z historie jedné exulantské rodiny (rodina Sakrausky)

Peter Morée: Evangelické církve v době odsunu a vztah pobělohorských reemigrantů a vykázaných Němců

Viktor Velek: Sondy do kulturního a náboženského života vídeňských Čechů v 19. a 20. století

Procházka městem

KOSTEL CÍRKVE BRATRSKÉ

18:00 hod. Zahájení podvečerního programu

Barmánci v Čechách. Křesťanství uprchlíci, kteří do Čech přišli v letech 2008–2010

Dirk Stelter: Uprchlíci v současném Německu

Moderovaná diskuze o exulantech a uprchlictví
Koncert hudebního souboru **Zvonky Dobré zprávy**
Udělení čestných členství, prezentace spolku Exulant, z. s.

Neděle 16. října 2016

CHRÁM NALEZENÍ SVATÉHO KŘÍŽE

9:00 hod. Ekumenické bohoslužby, kázání **Dirk Stelter**, vrchní církevní rada EKD

Autobusový výlet na Růžový palouček (po bohoslužbách, asi od 11.30)

13:00 hod. Předpokládaný návrat. **Ukončení konference.**

Organizační instrukce

Registrace, přednášky: Evropské školicí centrum (Zámecký pivovar), Jiráskova 133

Páteční koncert: Zámecká kaple – Státní zámek Litomyšl, Jiráskova 93.

Sobotní koncert: Sbor Církve bratrské, Moravská 1222.

Nedělní ekumenické bohoslužby: Chrám Nalezení svatého Kříže, Jiráskova 8.

Program Program konference bude zveřejněn v tištěné brožuře a na webových stránkách www.svetexulantu.webgarden.cz. Přednášet se bude v češtině, němčině a polštině, překlady zajištěny. Všechny pořádané akce (přednášky, koncerty, bohoslužby) jsou zdarma přístupné široké veřejnosti. Účastníci si hradí stravu, ubytování a nedělní autobusový zájezd. Během přednášek bude volně k dispozici drobné občerstvení.

Ubytování Ubytování je možné přímo v hostelu Evropského školicího centra (EŠC). K dispozici jsou pokoje jednolůžkové až čtyřlůžkové, společná sociální zařízení jsou na chodbě. Ve čtyřlůžkových pokojích vedou k vrchním postelím žebříky. K dispozici je též společná kuchyňka, snídaně je možná formou švédského stolu. Ubytování v EŠC zařizuje pořadatel po zaplacení příslušné částky (300 Kč os./noc, příplatek 100 Kč za snídaní).

Další ubytování v Litomyšli a blízkém okolí, např. zde (ceny aktuální v době tisku): Penzion Jízdárna Suchá** (od 390 Kč), Agropension U háje*** (od 490 Kč), Penzion Lilie (od 550 Kč), Penzion Kraus*** (od 680 Kč), Penzion V Podzámčí*** (od 700 Kč), Penzion Tašner*** (od 850 Kč), Hotel Zlatá Hvězda**** (od 1 100 Kč), Hotel Dalibor (od 1 990 Kč), Hotel Aplaus**** (od 2 200 Kč). Pro ostatní ubytovací možnosti viz: www.litomysl.cz/?id_str=1311055490743.

Autobusový zájezd V neděli 16. 10. 2016 se po ekumenických bohoslužbách bude konat autobusový zájezd na Růžový palouček. Předpokládaný odjezd v 11:30 a návrat ve 13:00 hod. Zájemci o zájezd zaplatí při registraci poplatek ve výši 50 Kč/os.

Postery K dispozici bude plocha pro vystavení posterů standardní velikosti. Zájemci o postery tak učiní během registrace v pátek 14. 10. 2016 v čase od 8:00 do 12:00 hod. Mohou vystavit své vlastní (vysunovací rolety apod.), k dispozici budou též drátěné nástěnky o rozměrech 1 m x 2 m, kam bude možné umístit své tištěné materiály. Vystavení posterů je bezplatné. Pořadatel si vyhrazuje právo nabídnuté postery nevystavit

(např. z důvodu nedostatku prostoru). Termín pro žádost o vystavení posterů je 31. 8. 2016.

Sborník V první polovině roku 2017 bude vydán sborník s proslovenými přednáškami, kázáními, fotografiemi, medailonky vystupujících a dalšími texty určenými pro tento sborník. Předpokládaná cena je 150 Kč, sborník je možné si objednat už nyní.

Zájemci o publikování příspěvku: pro podrobnosti kontaktujte prosím pořadatele. Termín pro zaslání příspěvků je 30. 11. 2016. Zaslání příspěvků k publikování vyhodnotí koordinátoři tematických okruhů, pořadatel si vyhrazuje právo příspěvek nezveřejnit.

Registrace Předem přihlášení účastníci se v pátek 14. 10. 2016 v době od 8:00 do 12:00 hod. zaregistrují na recepci EŠC, kde obdrží konferenční materiály. Zájemci o ubytování v hostelu EŠC se ubytují (nebude-li jejich pokoj volný, budou se moci ubytovat nejpozději ve 14 hod.).

Termíny: Žádost o ubytování v EŠC: 15. 9. 2016 (z kapacitních důvodů organizátoři doporučují co nejdříve). Žádost o vystavení posterů: 31. 8. 2016. Zaslání příspěvku k publikování ve sborníku: 30. 11. 2016.

Pořadatel: Exulant, z. s., Jungmannova 22/9 – Husův dům, 110 00 Praha 1 – Nové Město

Web: www.exulant.evangelnet.cz, www.svetexulantu.webgarden.cz

E-mail: exulant@evangelnet.cz

Výbor zapsaného spolku **EXULANT** svolává
výroční členskou schůzi,

která se uskuteční **v sobotu 15. října 2016 ve 13.30 hodin**

v Evropském školicím centru (Zámecký pivovar) v Litomyšli, Jiráskova 133

s tímto programem:

1. Ustavení členské schůze (prezence, volby skrutátorů, zapisovatele a ověřovatele zápisu)
2. Výroční zpráva o činnosti sdružení za uplynulé období
3. Zpráva o hospodaření sdružení za rok 2015 a současný stav
4. Zpráva revizní komise
5. Informace, diskuse, návrhy

Nemůžete-li se valné hromady zúčastnit, je vhodné, abyste písemně zmocnili jiné členy sdružení k zastupování. Připravte si podněty pro naši další činnost.

Informační věstník zapsaného spolku EXULANT. Vydává EXULANT, zapsaný spolek. Vychází 2x ročně. Sídlo spolku i redakce: Jungmannova 22/9 (Husův dům), 110 00 Praha 1 – Nové Město, Česká republika. http://exulant.evangelnet.cz ISSN 1801-514X
